

ONLINE JOURNAL OF TECHNOLOGY ADDICTION & CYBERBULLYING

Volume / Cilt : 4

Issue / Sayı : 2

Aralık 2017 / December 2017

Sahibi / Owner

Doç. Dr. Tuncay AYAS

Editörler / Editors

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Doç. Dr. Tuncay AYAS

Editör Yardımcısı / Assistant of Editor

Öğr. Gör. Furkan AYDIN

Düzenleme / Administrative Coordinator

Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Öğr. Gör. Furkan AYDIN

Kapak Tasarımı / Cover Design

Fatih TATLICI

Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.

Haberleşme / Information

ojtacjournal@gmail.com

Danışma Kurulu / Advisor Board

Prof. Dr. Ali Paşa Ayas	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak	Ankara University
Prof. Dr. Engin Deniz	Yıldız Technical University
Prof. Dr. Erdal Hamarta	Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Halil Yurdugül	Hacettepe University
Prof. Dr. Hikmet Yazıcı	Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Metin Pişkin	Ankara University
Prof. Dr. Mustafa Şahin	Karadeniz Teknik University
Prof. Dr. Nurettin Şimşek	Ankara University
Prof. Dr. Özgür Erdur-Baker	Orta Doğu Technical University
Prof. Dr. Selahaddin Öğülmüş	Ankara University
Prof. Dr. Süleyman Sadi Seferoğlu	Hacettepe University
Prof. Dr. Tolga Arıca	Hasan Kalyoncu University
Prof. Dr. Yaşar Özbay	Hasan Kalyoncu University
Doç. Dr. Bülent Dilmaç	Necmettin Erbakan University
Doç. Dr. Fuat Tanhan	Yüzüncü Yıl University
Doç. Dr. İbrahim Yerlikaya	Adıyaman University
Doç. Dr. Konstantinos Siomos	Hellenic association for the study of internet addiction disorder University of Leicester
Doç. Dr. Monica Whitty	University of Leicester
Doç. Dr. Murat İskender	Sakarya University
Doç. Dr. Mustafa Koç	Sakarya University
Doç. Dr. Mücahit Kağan	Erzincan University
Doç. Dr. Özlem Çakır	Ankara University
Doç. Dr. Selahattin Avşaroğlu	Necmettin Erbakan University
Doç. Dr. Yavuz Akbulut	Anadolu University
Yrd. Doç. Dr. Gülden Kaya Uyanık	Sakarya University
Yrd. Doç. Dr. Özlem Canan Güngören	Sakarya University

8. Sayının Hakemleri / Reviewers of 8's Issue

Doç. Dr. Ebru OĞUZ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Doç. Dr. Metin DENİZ	Bartın Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Adem PEKER	Atatürk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Betül DÜŞÜNCELİ	Sakarya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Türkiye’de Yayınlanan Dergilerdeki Sanal Zorbalıkla İlgili Makalelerin Yöntemsel Eğilimlerinin İncelenmesi.....	1
Siber Zorbalıkla İlişkili Faktörler ve Olası Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme	13

Türkiye’de Yayınlanan Dergilerdeki Sanal Zorbalıkla İlgili Makalelerin Yöntemsel Eğilimlerinin İncelenmesi¹

Mehmet Barış HORZUM², Tuncay AYAS³

Öz: Bu çalışmada, Türkiye’deki bilimsel dergilerde son sekiz yılda sanal zorbalıkla ilgili yayınlanan makaleler yayınlandığı yıllar, yayınlandığı dergi, temel alındığı araştırma yöntemi, araştırmanın deseni, evren-örneklem ve çalışma grubu, örneklemede kullanılan yöntem, veri toplama araçları ve verilerin analiz yöntemlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Bu çalışmada Türkiye’de 2007-2015 yılları arasında sanal zorbalıkla ilgili yayınlanan toplam 50 makale doküman analizine tabi tutulmuştur. Sanal zorbalıkla ilgili makalelerin incelenmesinde elde edilen bulgular sonucunda, Sanal zorbalıkla ilgili en çok yayın yapan derginin Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying (OJTAC) dergisinin olduğu, nicel paradigmaya dayalı araştırma yöntemlerinin çok fazla tercih edildiği, 2012 yılı en çok yayın yapılan yıl olduğu, makalelerde tarama modelinin tercih edildiği, Katılımcı türü incelemesinde makalelerin öğrencilerle gerçekleştirildiği, veri toplamada ölçeklerin kullanıldığı, Parametrik istatistiklerin kullanıldığı makalelerde en çok t-testinin kullanıldığı, Non-parametrik testlerde ise Mann Whitney U istatistiğinin kullanıldığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Araştırma Yöntemsel Eğilimi, Sanal Zorbalık

¹ Bu çalışma TÜBİTAK tarafından desteklenen 115K44 nolu proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

² Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, mhorzum@sakarya.edu.tr

³ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü, tayas@sakarya.edu.tr

Examining the Methodological Tendencies of Published cyber bullying Related Articles in Journals in Turkey

Abstract: The aim of current study was to examine the studies conducted on cyber bullying which has been published in scientific journals in Turkey for last eight years based on their published years, the published journals, basic research method and design, population-sample and participants, the sample selection methods, data collection tools and their data analysis methods. For this aim document analysis as a qualitative research method was used. The study included fifty related articles, which conducted between 2007 to 2015. The results of the examination of these cyber bullying articles showed that most of studies published in Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying (OJTAC), the quantitative research methodology more preferred than qualitative, and most studies published in 2012. In addition, these studies mostly used survey method, they collected their data mostly from students by using different scales, and t-test was used frequently as an example of parametric tests while Mann Whitney U test was frequently used as an example of non-parametric tests.

Keywords: Methodological Tendencies, Cyber Bullying.

Giriş

Bilimsel bilgiler birikimli olarak ilerleme özelliğine sahiptir. Bir konuyla ilgili bilimsel bir çalışma yapmak isteyen bir araştırmacı çalışmak istediği konuyla ilgili olarak literatürü inceleyerek problem olarak gördüğü konuya yönelik çalışmanın yapılıp yapılmadığını yaptıysa hangi düzeylerde yapıldığını incelemektedir. Bilimsel bilginin birikimli olarak ortaya konması o ana kadar yapılmış olan çalışmaların belirlenmesi, daha sonraki aşamalarda ne tür çalışmaların yapılması gerektiğine ışık tutar. Belli bir konuyla ilgili yapılan çalışmaların güncel ve orijinal olması o alanla ilgili yapılmış çalışmaların incelenerek bu çalışmaların incelemediği konulara yönelik çalışmalar yaparak sağlanabilmektedir.

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve bireyler tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlaması, bireylere birçok kolaylık sağlamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı kolaylıkların yanında amacının dışında kullanılmaya başlanması sonucunda bazı olumsuzlukların ortaya çıkmasına da neden olduğu görülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerini bireyler birbirine zarar vermek amacıyla

kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkan olumsuzluklardan biri de sanal zorbalıktır (Ayas, 2011).

Sanal zorbalıkla ilgili çalışmalar yapan araştırmacıların sanal zorbalığı farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir. Belsey (2006) sanal zorbalığı, başkalarına zarar vermek amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, bir kişi ya da grup tarafından kasıtlı, tekrarlayan düşmanca davranışlar şeklinde tanımlamıştır. Patchin ve Hinduja (2006) sanal zorbalığı, elektronik araçların diğerlerine kasten ve tekrarlayan bir şekilde zarar vermek amacıyla kullanılması şeklinde tanımlamaktadır. Smith, Mandavi, Carvalho, Fisher, Russel ve Tippett (2008) sanal zorbalık, zorbaca davranışlarda bulunan kişi ya da kişiler tarafından bilgi ve iletişim teknoloji araçları kendini savunamayan mağdura karşı saldırgan, kasıtlı ve tekrarlı bir biçimde kullanılması olarak tanımladıkları görülmektedir. Sanal zorbalıkla ilgili araştırmacıların yaptıkları tanımlar incelendiğinde sanal zorbalığın; bilgi ve iletişim araçlarını kullanarak kasıtlı bir şekilde başkalarına zarar vermek olduğu görülmektedir.

Türkiye’de sanal zorbalıkla ilgili ilk çalışmanın 2000’li yılların başında yapılmaya başlandığı Erdur-Baker ve Kavsut (2007) tarafından yapılan çalışmanın da Türkiye’de bu konuyla ilgili yapılan ilk çalışma olduğu görülmektedir. Sanal zorbalık olaylarının artmasına paralel okullarda farklı sorunların yaşanmasıyla bu konuyla ilgili birçok çalışmanın (Arıcak ve diğ., 2008; Dilmaç, 2009; Aydoğan, Dilmaç ve Deniz 2009; Arıcak, 2009; Bayar, 2010; Dilmaç ve Aydoğan, 2010; Şahin, Sarı, Özer ve Er 2010; Arıcak, 2011; Ayas, 2011; Ayas ve Horzum, 2012; Peker, 2013; Batmaz ve Ayas, 2013; Ayas, 2014 ; Eroğlu ve diğ., 2015) yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmalar çeşitli bilimsel platformlarda, dergilerde yayınlanmıştır.

Sanal zorbalıkla ilgili bilgi birikimini belirlemek amacıyla Türkiye’de bilimsel dergilerde yayınlanan makalelerin çeşitli özelliklerine göre incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buradan hareketle, bu çalışmada Türkiye’de (2007-2015) yılları arasında bilimsel dergilerde sanal zorbalıkla ilgili yayınlanan makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Türkiye’de Yayınlanan Dergilerdeki Sanal Zorbalıkla İlgili Makalelerin Yöntemsel Eğilimlerinin İncelenmesi

Bu araştırmada sanal zorbalıkla ilgili Türkiye’de yazılan makalelerin incelenmesi amaçlandığından nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Doküman inceleme de, geçmişe yönelik gözlem ve görüşme yapılamadığı durumlarda durum tespiti yapabilmek ve bilgi elde etmek amacıyla kullanılabilir. Doküman analizinin temel amacı belli bir konuyla ilgili bilgilerin yer aldığı dokümanların incelenen nitelik bakımından detaylı şekilde analizini yapmaktır (Şimşek ve diğerleri, 2008). Bu çalışmada da Türkçe dergilerde sanal zorbalıkla ilgili yazılan makalelerin yöntem bölümlerinin incelenmesi temel alındığından doküman analizi kullanılmıştır.

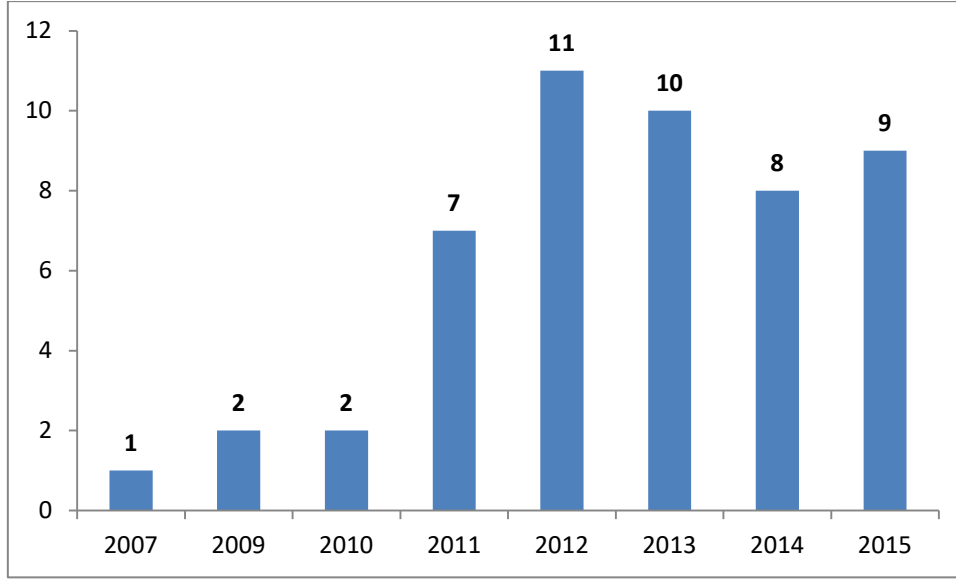
Dergi ve Makalelerin Seçimi

Araştırmada 2007-2015 yılları arasında Türkiye’de Türkçe olarak yayınlanan tüm dergiler incelenmiş ve bunlardan 35 dergide sanal zorbalıkla ilgili makale yayınlandığı tespit edilmiştir. Bu dergilerde toplam 50 sanal zorbalık makalesi elde edilerek incelenmiştir. Araştırmada makaleler yayınlandığı yıllar, yayınlandığı dergi, temel alındığı araştırma yöntemi, araştırmanın deseni, evren-örneklem ve çalışma grubu, örneklemede kullanılan yöntem, veri toplama araçları ve verilerin analiz yöntemleri açısından incelenmiştir.

Bulgular

Yıllara Göre Makale Sayıları

Sanal zorbalıkla ilgili 50 Türkçe makalenin yayınlandığı yıllara göre dağılımı incelendiğinde, 2012 yılında toplam 11 makaleyle en çok yayın yapılan yıl olduğu görülmektedir. 2012 yılını sırasıyla 2013’te 10, 2015’te 9, 2014’te 8 ve 2011’de 7 makale yayınlandığı bulunmuştur. Yayın yılına göre dağılım incelendiğinde 2010 yılından itibaren artma eğilimi olduğu ve yayın sayısı olarak 7 makalenin altına düşülmediği ortaya çıkmıştır. Sanal zorbalık konusu ile ilgili Türkçe yazılan makale sayılarında artma eğilimi olduğu ve bundan sonraki yıllarda da olacağını göstermektedir. Araştırmalardaki artış sanal zorbalık konusunda çalışmaların öneminin her geçen gün artmasına bağlanabileceği düşünülmektedir.

Şekil 1. Yıllara göre yayınlanmış makale sayıları

Dergilere Göre Makale Sayıları

Sanal zorbalıkla ilgili yazılan Türkçe makalelerin yayınlanan dergilere göre dağılımı incelendiğinde Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying (OJTAC) dergisinin en çok makalenin yayınlanan dergi olduğu bulunmuştur. OJTAC dergisinde toplam 5 ve Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB) dergisinde toplam 4 makale yayınlandığı bulunmuştur. Diğer dergilerdeki makale sayıları ise 1 ile 2 arasında değişmektedir. OJTAC dergisinin sanal zorbalık konusu doğrudan kapsamında olduğu için KUYEB dergisi ise uluslararası indekslerde tarandığı için tercih edilen dergiler olduğu düşünülmektedir.

Tablo 1. Sanal Zorbalık Makalelerinin Yayınlandığı Dergilere göre Dağılımı

Dergi Adı	Makale Sayısı
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Akademik bakış	2
Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1
Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi	1
Ege Eğitim Dergisi	1
Eğitim bilimleri araştırmaları dergisi	1

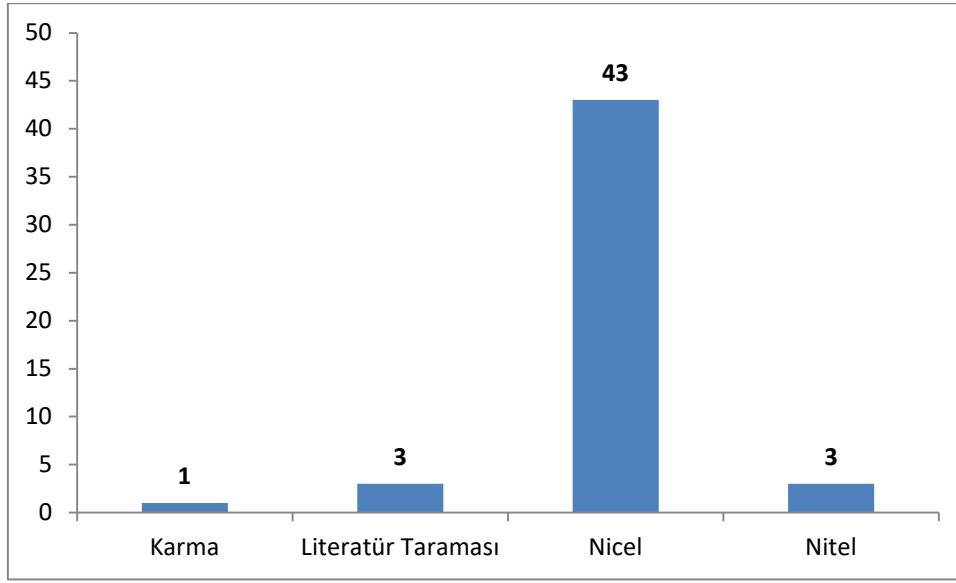
Türkiye’de Yayınlanan Dergilerdeki Sanal Zorbalıkla İlgili Makalelerin Yöntemsel Eğilimlerinin İncelenmesi

Tablo 1 Devamı. Sanal Zorbalık Makalelerinin Yayınlandığı Dergilere göre Dağılımı

Dergi Adı	Makale Sayısı
Eğitim Bilimleri ve Uygulama	1
Eğitim ve Bilim	2
Eğitimde Kuram ve Uygulama	1
EKEV AKADEMİ DERGİSİ	1
Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi	1
Eurasian Journal of Educational Research	1
Eurasian Journal of Educational Research,	1
Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1
Global Media Journal TR Edition	1
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi	1
International Online Journal of Educational Sciences	2
Istanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası	1
İlköğretim Online	2
Journal of Instructional Technologies & Teacher Education	1
Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi	1
Kastamonu Eğitim Dergisi	1
Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri	4
Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi	1
New/Yeni Symposium Journal	1
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying	5
Sakarya University Journal of Educatio	1
SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler dergisi	1
The Journal of Academic Social Science Studies	1
Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Türk Psikoloji Dergisi	2
Türk Psikoloji Yazıları	1
Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	1
Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi	2

Temel Alınan Yöntemler

Sanal zorbalıkla ilgili makalelerde kullanılan araştırma yöntemleri incelendiğinde nicel paradigmaya dayalı araştırma yöntemlerinin çok fazla tercih edildiği görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen makalelerden 43'ü nicel, 3'ü nitel, 3 literatür taraması ve 1 çalışma ise karma olarak kodlanmıştır. Bu bulgular ışığında sanal zorbalık konusu ile ilgili dergilerde yazılmış Türkçe makalelerin nicel paradigmanın kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında diğer paradigmaların ise çok fazla ele alınmadığı görülmektedir.

Şekil 2. Yöntemlere göre dergilerde yayınlanmış Türkçe makale sayıları

Yayımlandığı yıllara göre sanal zorbalıkla ilgili Türkçe yazılmış makalelerde tercih edilen yöntemler incelendiğinde 2010, 2011 ve 2012 yıllarında birer tane nitel, 2011, 2013 ve 2014 yıllarında birer tane literatür taraması ve 2013 yılında bir tane karma yöntem çalışması bulunduğu nicel çalışmaların ise 2007 yılında 2015 yılına kadar artarak devam ettiği ortaya çıkmıştır.

Araştırma Deseni

Araştırma kapsamında incelenen sanal zorbalık makalelerinin araştırma desenlerine göre dağılımı incelendiğinde nicel paradigma kullanılan tüm makalelerin modellerinde tarama modelinin tercih edildiği görülmüştür. Nitel paradigma kullanılarak yazılan makalelerin 3'ünde herhangi bir model ifade edilmemiştir. Yine literatür taraması ve karma

Türkiye’de Yayınlanan Dergilerdeki Sanal Zorbalıkla İlgili Makalelerin Yöntemsel Eğilimlerinin İncelenmesi

yönteme uygun olarak yürütülen çalışmalarda da araştırmacılar tarafından model belirtilmediği ortaya çıkmıştır.

Evren, Örneklem ve Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında incelenen sanal zorbalık makalelerinin 3’ü yöntem olarak literatür taraması olduğu için katılımcı belirtilmemiştir. Katılımcı türünün incelenmesi geriye kalan 47 makale ile gerçekleştirilmiştir. 47 makale içerisinde 4 çalışmada birden fazla grup çalışma grubu ya da örneklem olarak alındığından toplam 51 çalışmada katılımcı türü tespit edilmiştir. Katılımcı türü incelemesinde makalelerin 46’sı öğrencilerle gerçekleştirilirken 5 çalışma da ise yetişkinler katılımcı türünü oluşturmuştur. Öğrencilerle yapılan çalışmalardan 29’u lise, 12’si ortaokul ve 5’i üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Bu bulgular, sanal zorbalıkla ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak lise ve ortaokul öğrencileriyle gerçekleştirildiğini göstermektedir. Makalelerin daha çok ortaokul ve lise öğrencileriyle gerçekleştirilmesinin nedeni olarak bu grubun teknoloji kullanım becerisinin ilkokula göre daha yüksek olması ve üniversite ve yetişkinlere göre teknolojinin doğru kullanımı konusunda bilgi eksikliğinin olması gösterilebilir. Bunun yanında ilkokul, üniversite ve yetişkinlerle ilgili çalışmalara ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca araştırmalardaki katılımcı sayılarının ortalaması incelendiğinde katılımcıları ortaokul öğrencilerinden oluşan çalışmalarda katılımcı sayısı ortalaması 496, liselerde 464, üniversitede 475, yetişkinlerde ise 462 olarak bulunmuştur. İncelenen sanal zorbalık makalelerinde kullanılan örnekleme yöntemleri incelendiğinde 35 makalede basit rasgele, 8 makalede uygun, 2 makalede ise amaçlı örnekleme yöntemlerinin tercih edildiği bulunmuştur. Bunun yanında 5 makalede örnekleme yöntemi ifade edilmemiştir.

Veri toplamada kullanılan araçlar

Araştırmada incelenen sanal zorbalık makalelerinde veri toplamada kullanılan araçlar incelendiğinde 42 araştırmada ölçek, 14 çalışmada liste/ anket/form ve 3 çalışmada görüşme kullanıldığı görülmüştür. 3 çalışma ise literatür taraması olduğundan ölçme aracı kullanımına yönelik raporlama yapılmamıştır.

Verilerin analizinde kullanılan istatistikler

Sanal zorbalıkla ilgili makalelerde verilerin analizinde kullanılan istatistikler nicel ve nitel paradigmaya göre yapılan çalışmalar olarak ayrıştırılmıştır. Nicel paradigmaya göre yürütülen çalışmalarda parametrik ve non-parametrik olmak üzere iki farklı istatistik kullanımı söz konusudur. Parametrik istatistiklerin kullanıldığı makalelerde sırasıyla t-testi 13 makalede, regresyon 11, korelasyon 10, AN[C]OVA (varyans analizi) 10, path analizi 8, faktör analizi 5, çoklu varyans analizi 1 makalede kullanılan istatistik olarak bulunmuştur. Non-parametrik testlerin kullanıldığı 7 makalede Mann Whitney U, 4 makalede ki kare ve 2 makalede Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. 3 makale de ise yüzde ve frekans analizi yapılmıştır. Nitel paradigmayı temel alan 3 makalede de istatistik olarak içerik analizi kullanılmıştır. Geriye kalan 3 makale ise sınıflandırılmamıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada Türkiye’de ki bilimsel dergilerde 2007-2015 yılları arasında sanal zorbalıkla ilgili yayınlanan toplam 50 makale yayın yılı, dergiler, yöntem, model, çalışma grubu, veri toplama aracı, ve araştırmalarda kullanılan veri analizleri bakımından incelenmiştir.

Yayın yılına göre makalelerin dağılımı incelendiğinde en çok yayının 2012 yılında olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla 2013, 2015, 2014 ve 2011 yılları izlemektedir. Yıllara göre dağılım incelendiğinde 2012 yılı yayın açısından en fazla yayın yapıldığı yıl olarak görülmektedir. Korucu, Usta ve Toraman (2016) Tarafından yapılan çalışmada ise sanal zorbalıkla ilgili çalışmaların en fazla 2015 yılında yapıldığını belirtmişlerdir. Bu araştırmacılar çalışmalarında makalelerle birlikte tezleri de incelediğinden böyle bir sonuç çıkmış olabilir. Türkiye’de bu konuyla ilgili ilk çalışmanın 2007 yılında yapılmış olması nedeniyle yeni bir konu olması, toplumda yaşanan sanal zorbalık olaylarının artmaya başlamasına paralel olarak araştırmacılar tarafından bu konuya ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ilk çalışmadan 5 yıl sonra en fazla yayının yapılmış olması bu konuya ihtiyacın geçen zamanla artmaya başlamasına ve araştırmacıların bu konuya ilgi göstermesine bağlanabilir. Bu konuyla ilgili çalışmaların 2012 yılından sonrada önem arz ettiği ve birbirine yakın sayılarda çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Türkiye’de Yayınlanan Dergilerdeki Sanal Zorbalıkla İlgili Makalelerin Yöntemsel Eğilimlerinin İncelenmesi

İncelenen sanal zorbalık makalelerinin yayınlandığı dergilere bakıldığında Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying (OJTAC) dergisinde en çok makalenin yayınlandığı bulunmuştur. OJTAC dergisinde toplam 5 ve Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB) dergisinde toplam 4 makale yayınlandığı bulunmuştur. Diğer dergilerdeki makale sayıları ise 1 ile 2 arasında değişmektedir. Korucu, Usta ve Toraman’ın (2016) çalışmalarında ise en fazla yayının üniversite dergilerinde yayınlandığı gözlenirken OJTAC dergisi incelenen dergiler arasında yer almamış olması dikkat çekici olarak bulunmuştur. Araştırmacıların incelediği makale sayısının böyle bir sonucun oluşmasında etkili olmuş olabilir. OJTAC dergisi bu konular la ilgili makaleleri yayımlayan spesifik bir dergi olması nedeniyle bu dergide diğer dergilerden daha fazla yayının olması bununla ilişkili olabilir. KUYEB dergisi Türkiye’de az sayıda olan indeksli dergilerden biri olması nedeniyle bu dergide de bu konuyla ilgili makale sayısının fazla olması bununla ilişkili olabilir. Ancak genel anlamda değerlendirildiğinde Türkiye’deki bilimsel dergilerde bu konuyla ilgili makalelerin olduğu görülmektedir.

İncelenen makalelerin temel aldığı araştırma yöntemleri incelendiğinde çalışmaların 43’ü nicel, 3’ü nitel, 3 literatür taraması ve 1 çalışma ise karma yöntem kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Korucu, Usta ve Toraman (2016) tarafından yapılan çalışmada benzer sonuçlar bulunmuştur. Araştırmalarda daha çok nicel yöntemin kullanılmasında; Sanal zorbalığın yeni bir konu olması ve bu konuda çalışma yapan araştırmacıların daha hızlı sonuca ulaşmak istemesi neden olarak gösterilebilir.

Sanal zorbalık makalelerinin araştırma desenlerine bakıldığında daha çok tarama modelinin tercih edildiği görülmektedir. Çalışmalarda nicel yöntemin kullanılmış olması bu sonucun oluşmasında etkili olmuş olabilir.

Araştırmada makalelerin katılımcı türleri incelendiğinde makalelerin 46’sı öğrencilerle gerçekleştirilirken 5 çalışma ise yetişkinlerle gerçekleştirildiği görülmektedir. Öğrencilerle yapılan çalışmalardan 29’u lise, 12’si ortaokul ve 5’i üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Bu bulgular, sanal zorbalıkla ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak lise ve ortaokul öğrencileriyle gerçekleştirildiğini göstermektedir. Genellikle bilgi ve iletişim teknolojileri gençler tarafından amacı dışında daha fazla kullanılıyor olması ve okullarda bu tür problemlere daha çok rastlanması nedeniyle bu tür çalışmaların bu gruptaki bireylerle daha fazla yapılmasında bu durum etkili olmuş olabilir. Araştırmacıların bu gruptaki

kişilere okullar aracılığıyla toplu olarak ulaşmalarının daha kolay olması da bu tür bir sonucun oluşmasında etkili olmuş olabilir.

Sanal zorbalık makalelerinin veri toplamada kullanılan araçları incelendiğinde 42 çalışmada ölçek, 14 çalışmada anket/liste/form ve üç çalışmada görüşme formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Üç çalışma ise literatür taraması olduğundan veri toplama aracı raporlanmamıştır. Araştırmalarda kullanılan model ve yöntemler dikkate alındığında bu model ve yöntemlere uygun olan veri toplama aracının ölçek olması nedeniyle böyle bir sonucun oluşmasında bu durumun etkisinin olduğu düşünülmektedir. Yöntemlerin farklılaşması kullanılacak veri toplama araçlarını da farklılaştıracaktır.

Makalelerde kullanılan analiz teknikleri ele alındığında en çok t-testi, korelasyon, regresyon, varyans ve path analizi yapıldığı görülmüştür. Araştırmalarda nicel yöntem daha fazla kullanılması böyle bir sonucun oluşmasında etkili olmuştur.

Sonuç olarak yapılan çalışmalar incelendiğinde daha çok tarama modeli, nicel yöntem, öğrenci gruplarıyla çalışmaların yapıldığı, veri toplama için ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışma bugüne kadar sanal zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalarla ilgili önemli bilgiler ortaya koymuştur. Bundan sonra bu konuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacıların bu noktaları dikkate alarak çalışmalarını planlamaları, yapacakları çalışmanın özgünlüğü açısından önemli olacaktır.

Kaynakça

- Arcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*, 167-184.
- Arcak, O. T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi, 2(6)*, 10-12.
- Arcak O. T., Siyanhan S., Uzunhasanoğlu A., Sarıbeyoğlu S., Çıplak S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008) Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Cyberpsychol Behav, 11*, 253-261.
- Ayas, T. (2011) Lise öğrencilerinin sanal zorba ve sanal mağdur olma yaygınlığı. *İzmir: XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi.*
- Ayas, T. (2014). Prediction Cyber Bullying With Respect To Depression, Anxiety And Gender Variables. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying, 1(1)*, 1-4.
- Aydoğan, D., Dilmaç, B. & Deniz, M. E. (2009). İlköğretim Öğrencilerinde Sosyal Destek ve Siber Zorbalığın İncelenmesi. *18. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 1-3 Ekim, İzmir.

Türkiye’de Yayınlanan Dergilerdeki Sanal Zorbalıkla İlgili Makalelerin Yöntemsel Eğilimlerinin İncelenmesi

- Batmaz, M. & Ayas, T. (2013). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması, *Sakarya University Journal of Education*, 3(1), 43-53.
- Belsey, B. (2006). Bullying.org: A Learning Journey. *Bulletin–Newfoundland and Labrador Teachers Association*, 49(4), 20.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9, 1291-1325.
- Dilmaç B, & Aydoğan D (2010) Parental attitudes as a predictor of cyberbullying primary school children. *Int J Human Soc Sci*, 5, 649-653.
- Eroglu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Isik, A., & Özkorumak, E. (2015). The Investigation of Prevalence and Risk Factors Associated with Cyber Bullying and Victimization. *Eğitim ve Bilim*, 40(177).
- Erdur-Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Korucu, A. T., Usta, E. & Toraman, L., (2016). Türkiye’de Siber Zorbalık Alanında Yapılan 2010-2016 Dönemi Araştırmalardaki Yöntemsel Eğilimler. *Part B: Türk Fen Eğitimi Dergisi* 13, 2, 111-123
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4,148–169.
- Peker, A. (2013). Ortaokul öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumu. *5.Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri*. Antalya, Türkiye.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2006, July). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. A report to the Anti-Bullying Alliance, Brief No: RBX03-06
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. & Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarında İlişkin Görüşleri. *SDÜ Dergisi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Şimşek, A., Özdamar, N., Becit, G., Kılıçer, K., Akbulut, Y. & Yıldırım, Y. (2008). Türkiye'deki eğitim teknolojisi araştırmalarında güncel eğilimler. Selçuk Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 439-458.
- Topçu, Ç. (2008). The Relationship of Cyber Bullying to Empathy, Gender, Traditional Bullying, Internet Use And Adult Monitoring. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Siber Zorbalıkla İlişkili Faktörler ve Olası Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme

Mehmet Fatih YİĞİT¹, Süleyman Sadi SEFEROĞLU²

Öz: Bu çalışmada siber zorbalıkla ilişkili değişkenleri ve bu sorunla başa çıkmada önerilen stratejileri tespit etmek amacıyla bir alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Alanyazın taraması 2010-2017 yılları arasında sınırlandırılarak güncel bilgilere erişim hedeflenmiştir. Web of Science veritabanı ve Google Akademik taraması sonucunda çalışmanın kapsamına uygun 77 makale belirlenmiş ve analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda siber zorbalıkla ilişkili faktörler olarak son yıllarda yapılan çalışmalarda cinsiyet, gizlilik hissi, ahlaki çözümler, geleneksel zorbalık, internet kullanım sıklığı, ailesel ilişkiler, siber mağduriyet, empati ve algılanan sosyal destek değişkenleri öne çıkmaktadır. Çalışmalar siber zorbalık ile başa çıkmada ise empati tabanlı müdahaleler, öfke kontrolü, değerler eğitimi, siber zorbalık müdahale programları, medya kullanım eğitimi, okul içi müdahaleler ve aile içi müdahaleler ile ilgili çözüm önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, siber zorbalık değişkenleri, siber zorbalık çözüm önerileri

A Review of Cyberbullying Related Factors and Possible Solutions Suggested

Abstract: In this study, a literature review was conducted in order to determine the variables related to cyberbullying and the strategies proposed to cope with this problem. The review of the literature was limited between 2010 and 2017 in order to access up-to-date information. As a result of examining

¹ Arş. Gör., Hakkâri Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, BÖTE Bölümü, mehmetfatihyigit57@gmail.com

² Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, BÖTE Bölümü, sadi@hacettepe.edu.tr

Web of Science and Google Scholar databases, 77 articles that fit the scope of the study were identified and analyzed. Results revealed that gender, anonymity, moral disengagement, traditional bullying, frequency of internet use, family relations, cyber victimization, empathy and perceived social support were found to be the factors related to cyberbullying. Studies suggest empathy-based interventions, anger management, values-oriented trainings, cyberbullying intervention programs, media literacy, in-school interventions and family interventions when coping with cyberbullying.

Keywords: Cyberbullying, cyberbullying variables, cyberbullying solutions.

Giriş

Günümüzde birçok ülkede var olan ve toplumdaki hemen her yaştaki bireyi ilgilendiren sorunlardan birisi bireylerin göstermiş oldukları şiddet içerikli davranışlardır. Bu durum alanyazında yer alan çalışmalarda "geleneksel zorbalık" (traditional bullying) olarak ifade edilmektedir (Cho & Yoo, 2016; Çetin, Yaman & Peker, 2011). Olweus, Limber ve Mahalic (1999) geleneksel zorbalığı, orantısız güç kullanarak karşıdaki bireye zarar verme amacı taşıyan ve zaman içinde de tekrar eden saldırgan davranışlar olarak tanımlamıştır. Geçtiğimiz yüzyıla kadar zorbalık fiziksel, sözel, doğrudan veya dolaylı zorbalık şeklinde sınıflandırılmaktayken (Smith vd., 2008), son yıllarda meydana gelen teknolojik gelişmeler ve insanların teknolojiyle iç içe yaşaması "siber zorbalık" (cyberbullying) adı altında farklı bir zorbalık türünü daha beraberinde getirmiştir (Akbaba & Eroğlu, 2013; Kavuk & Keser, 2016). Siber zorbalık bireylerin özellikle internet aracılığıyla sosyal ağlarda paylaşım yapma, mesajlaşma, haberleşme gibi sanal etkinliklere olan yoğun ilgisi ile birlikte kendisini gösteren bir zorbalık biçimi (Cho & Yoo, 2016; Hinduja & Patchin, 2008) olarak tanımlanabilir. Bu yeni türdeki zorbalığın bireyler üzerinde çeşitli fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklara yol açtığı yapılan araştırmalarda görülmektedir (Heiman, Olenik-Shemesh & Eden, 2015; Smith vd., 2008). Bu sebeple, toplumsal yaşam içerisinde var olan bu sorun ile başa çıkmaya yönelik çeşitli adımların atılması gerektiği söylenebilir (Keser & Kavuk, 2015).

Bu çalışmada siber zorbalıkla başa çıkma sürecinde bir dayanak oluşturması açısından siber zorbalıkla ilişkili olduğu tespit edilen değişkenlerin ortaya konması amacıyla bir alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Yapılan alanyazın taraması sonucunda siber

zorbalık ile bağlantılı birtakım değişkenler sunulmuş ve ayrıca yapılan çalışmalarda siber zorbalıkla mücadelede önerilen stratejilere de yer verilmiştir.

Siber Zorbalığın Tanımı

Teknoloji hızlı bir biçimde ilerlemekte ve bununla birlikte bireylerin teknolojiye olan ilgisi de her geçen gün artmaktadır. Buna paralel olarak internet ve mobil cihazların kullanımı da özellikle genç bireyler arasında hızla yaygınlaşmaktadır (Livingstone vd., 2010). Teknolojinin günlük hayatta gittikçe daha çok yer edinmesi beraberinde kolaylık ve hız getirdiği gibi uzun zamandır toplumsal bir problem olarak var olan zorbalığın da farklı bir seviyeye taşınmasına yol açmaktadır (Durak & Seferoğlu, 2016; Li, 2007). Bu durum alanyazında siber zorbalık ya da sanal zorbalık olarak adlandırılmaktadır.

Siber zorbalıkla ilgili yapılan çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Örneğin Smith vd. (2008) siber zorbalığı, bir birey ya da topluluğun teknolojiyi kullanarak başkalarına zarar vermek amacıyla gerçekleştirdikleri şiddet içerikli davranışlar olarak tanımlamıştır. Bir başka tanımda siber zorbalık, bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi elektronik cihazlar kullanarak e-posta, sosyal medya paylaşımı, video, resim, telefon ile arama gibi yöntemlerle karşıdaki kişiyi utandırıcı, küçük düşürücü ve dışlayıcı davranışlarda bulunma olarak ifade edilmiştir (Cross vd., 2009). Palermi vd. (2017) ise siber zorbalığı elektronik araçları kullanarak kendini savunma şansı bulunmayan kişilere zarar vermek olarak tanımlamıştır. Bu tanımlara bakıldığında siber zorbalık ile ilgili ortak nokta olarak, elektronik bir araç kullanılarak karşıdakine zarar verme durumunun olduğu anlaşılmaktadır. Alanyazında ayrıca siber zorbalığı gerçekleştiren birey siber zorba, siber zorbalığa maruz kalan kişi ise siber mağdur/kurban olarak adlandırılmaktadır (Heiman, Olenik-Shemesh & Eden, 2015; Patchin & Hinduja, 2006).

Geleneksel zorbalıkta olduğu gibi siber zorbalıkta da bireyin amacı karşıdakine zarar vermektir (Patchin & Hinduja, 2006). Ancak geleneksel zorbalıkla siber zorbalık arasında birtakım farklar bulunmaktadır. Öncelikle siber zorbaların teknoloji sayesinde "gizlilik" kazandığı, bu kişilerin normal yaşamlarında yapamayacaklarını bu gizlilik şemsiyesi altında yapabilmekte oldukları söylenebilir. Bu durum siber zorbalığı geleneksel zorbalığa göre daha kolay yapılabilir kılmaktadır (Hinduja & Patchin, 2008). Diğer bir deyişle siber

zorbalığı yapan kişiler bunu bir bilgisayar ya da farklı bir teknoloji aracılığıyla rahat bir şekilde kimliği açığa çıkmadan yapabildikleri için daha cesur davranabilmektedirler (Çetin, Yaman & Peker, 2011; Hinduja & Patchin, 2011). Ayrıca internet üzerinden hemen herkese ulaşılabilmesi için de siber zorbalığın kapsadığı alan geleneksel zorbalığa göre daha geniş olmakta ve daha çok bireyi etkilemektedir (Çetin, Yaman & Peker, 2011; Park, Na & Kim, 2014).

Siber zorbalar bu davranışlarını birini kıskanma, gerçek hayatta sorun yaşadığı birinden öç alma ya da isteyerek zarar verme gibi farklı sebeplerden dolayı yapmaktadırlar (Çelen, Çelik & Seferoğlu, 2016; Hoff & Mitchell, 2009; Topçu, 2014). Siber zorbalar eylemlerini gerçekleştirirken genellikle internet üzerinde biri hakkında dedikodu yayma, olumsuz yorumlar yazma ve bunu birçok kişiyle paylaşma, birini bilerek bir gruptan çıkararak dışlama, sosyal medya ve elektronik posta hesaplarını ele geçirme, başka bireylere ait elektronik hesaplar üzerinden insanlara uygunsuz iletiler gönderme (Calvete vd., 2010; Vandebosch & Cleemput, 2008), cep telefonu üzerinden rahatsız edici eylemlerde bulunma (Patchin & Hinduja, 2006; Smith vd., 2008), bir kişiye ait resim ya da özel bilgileri izinsiz olarak paylaşma (Arıcak vd., 2008; Özdemir & Akar, 2011) gibi yollara başvurumaktadırlar.

Siber zorbalığın meydana getirdiği olumsuz etkilere bakıldığında fiziksel bir müdahale söz konusu olmadığından siber mağdurların daha çok hayal kırıklığı, kızgınlık, üzüntü (Patchin & Hinduja, 2006), utanç ve korku (Hinduja & Patchin, 2011) gibi psikolojik sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Buna ek olarak, yaşanan bu tür psikolojik problemlerin fizyolojik rahatsızlık ve hastalıklara da sebep olduğu (Horzum & Tuncay, 2014) hatta mağdurların intiharlarına bile yol açtığı belirtilmektedir (Olweus & Breivik, 2014).

Siber Zorbalıkla İlgili Araştırmalar

Son yıllarda siber zorbalık özellikle ergenlik ve ergenlik öncesi dönemde kendisini yaygın olarak göstermektedir (Tokunaga, 2010). Mishna vd. (2010) ortaokul ve lise düzeyindeki öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin yaklaşık %50'sinin siber mağdur ve %34'ünün siber zorba olduklarını tespit etmişlerdir. Li (2007) ise gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin önemli bir kısmının elektronik posta, çevrimiçi sohbetler ve cep telefonu ile siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Raskauskas ve Stolz (2007)

yürüttüğü bir çalışmada öğrencilerin %49'unun siber mağdur olduğunu bulgulamıştır. Benzer başka çalışmalar da bunlara yakın sonuçları içermekte ve siber zorbalığın yaygınlığını göstermektedir (Arıcağ vd., 2008; Patchin & Hinduja, 2006; Walok, Mitchell & Finkelhor, 2007; Ybarra, West & Leaf, 2007).

Yapılan araştırmaların da ortaya koyduğu üzere siber zorbalığın son zamanlarda giderek yaygın bir hale gelmesi, bu probleme çözüm önerileri getirme ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle de araştırmacılar bu konuyla ilgili çok sayıda çalışma gerçekleştirmişlerdir. Alanyazın incelendiğinde siber zorbalığın çözümünde genel olarak, siber zorbalıkla bağlantılı değişkenlerin tespit edilerek bu değişkenler üzerinden çözüm önerileri sunma yolunun hâkim olduğu görülmektedir. Dolayısıyla alanyazında siber zorbalıkla ilgili olduğu tespit edilen birçok değişken yer almaktadır. Bu değişkenlerin başlıcaları algılanan sosyal destek (Batıgün & Kılıç, 2011; Calvete vd., 2010), ahlaki çözülme (Pornari & Wood, 2010; Wang vd., 2016), gizlilik hissi (Barlett & Chamberlin, 2017), ailesel ilişkiler (Hemphill & Heerde, 2014), empati (Antoniadou, Kokkinos & Markos, 2016; Del Rey, 2016), geleneksel zorbalık (Cappadocia, Craig & Pepler, 2013; Tanrikulu & Campbell, 2015), internet kullanım sıklığı (Arıcağ & Özbay, 2016; Balakrishnan, 2015) ve siber mağduriyettir (Ak, Özdemir & Kuzucu, 2015; Beckman, Hagquist & Hellström, 2013).

Araştırmanın Önemi

Siber zorbalıkla ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, siber zorbalığın bireyler üzerinde utanç, korku gibi psikolojik rahatsızlıklar, fizyolojik hastalıklar ve hatta intihar gibi çeşitli olumsuz sonuçlar doğurmaya başladığı görülmektedir (Heiman, Olenik-Shemesh & Eden, 2015; Smith vd., 2008). Dolayısıyla bu sorunların çözülmesi ve daha sağlıklı bir toplum için siber zorbalıkla ilgili olarak çeşitli önlemlerin alınması gerektiği söylenebilir (Beale & Hall, 2007; Olweus, Limber & Mihalic, 1999). Önlemlerin alınması için de siber zorbalık ile bağlantılı olabilecek değişkenlerin ortaya konması önem taşımaktadır (Demir & Seferoğlu, 2016). Bu amaca yönelik olarak çeşitli alanyazın taraması çalışmaları yapılmıştır. Watts vd. (2017) siber zorbalıkla ilgili değişkenleri sadece üniversite öğrencileri kapsamında ele almış ve 2004-2015 yılları arasında yapılmış çalışmaları incelemiştir. Bir diğer alanyazın çalışmasında ise araştırmacılar 2000-2015 yıllarında yapılan çalışmaları analiz etmiş ve siber zorbalıkla ilişkili olarak cinsiyet, sosyal medya araçları kullanımı, okula bağlılık, kişisel

faktörler ve okul zorbalığı faktörlerini tespit etmişlerdir (Baldry vd., 2015). Bu çalışmada da siber zorbalıkla ilişkisi olduğu tespit edilen değişkenlerin ortaya konması amacıyla alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Bahsedilen çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada sadece üniversite değil, tüm eğitim düzeyindeki öğrenciler ele alınmış ve bu sayede siber zorbalıkla bağlantılı farklı değişkenlere ulaşılmıştır. Ayrıca alanyazın taraması kapsamı 2010-2017 tarihleri ile sınırlandırılarak diğer alanyazın çalışmalarından daha güncel bilgiler sunmak amaçlanmıştır. Bu alanyazın çalışmasının, bundan sonra yapılacak çalışmalar için siber zorbalık bağlamında hangi farklı değişkenlerin ele alınması gerektiği konusunda da araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak bu çalışmada siber zorbalıkla başa çıkmada kullanılan stratejilere de değinilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada siber zorbalık konusunda yapılan çalışmalar incelenerek siber zorbalıkla ilişkisi olduğu tespit edilen değişkenlerin ortaya konması ve siber zorbalığın çözümüne yönelik önerilen yöntemlere yer verilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Siber zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalarda siber zorbalıkla ilişkili hangi değişkenler tespit edilmiştir?
2. Siber zorbalıkla başa çıkmada önerilen yöntemler nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma tarama modelli bir çalışma olup, verilerin toplanması sürecinde doküman incelemesi tekniğine başvurulmuştur. Tarama modelli bir çalışma olarak desenlenen bu çalışmada siber zorbalıkla ilişkili olan faktörlerin ortaya konması ve bu sorunla başa çıkma yollarının belirlenmesi amacıyla bir alanyazın taraması yapılmıştır.

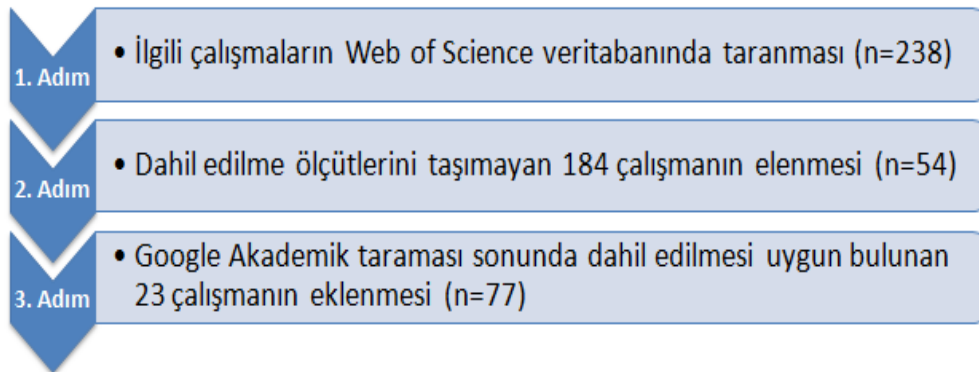
Verilerin Toplanması

Siber zorbalıkla ilgili değişkenlerin ve çözüm önerilerinin tespiti için Web of Science veritabanında bir alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Ulaşılmaması hedeflenen makalelere

kolay ulaşılması, sade ve anlaşılır bir ara yüze sahip olması ve çoğunlukla etki faktörü yüksek dergileri listelemesi sebebiyle Web of Science veritabanı tercih edilmiştir. Buna ek olarak, Web of Science veritabanında Türkiye’de yapılan çalışmalar yeterli sayıda bulunmadığından, Türkiye’deki siber zorbalık durumunu incelemek için Google Akademik üzerinden da ek bir tarama gerçekleştirilmiştir. Tarama yaparken ilgili veritabanının gelişmiş arama özelliğinden yararlanılmış ve arama bölümüne TS=(cyberbull*) AND (TS=(factor*) OR TS=(variable*)) söz dizimi yazılmıştır. Ulaşılan çalışmaların araştırmaya dâhil edilmesine bazı ölçütler ışığında karar verilmiştir. Bunlar;

1. Web of Science ya da Google Akademik veritabanında taranıyor olması,
2. 2010-2017 tarihleri arasında yayımlanmış olması,
3. Siber zorbalıkla belli faktörlerin ilişkisini inceleyen çalışma olması,
4. Siber zorbalığın çözümüne yönelik önerilere yer veren çalışma olması,
5. Tarama çalışması olmamasıdır.

Tarama sonucunda ilk olarak Web of Science veritabanında 238 makaleye ulaşılmıştır. Buna ek olarak Türkiye’de yapılan çalışmalara da ulaşabilmek için Google Akademik üzerinden tarama yapılarak, başvurulacak makale sayısı genişletilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte 77 makalenin çalışma için uygun olduğuna karar verilmiş ve alanyazın taramasına dâhil edilmiştir (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Çalışmaların Araştırmaya Dâhil Edilme Ölçütleri

Verilerin Analizi

Alanyazın taraması sonucunda erişilen ve araştırma kapsamına alınması uygun bulunan toplam 77 makale, araştırma sorularına yanıt arama amacına uygun olarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda her bir makalenin amacı, örnekleme, makalelerde siber zorbalıkla ilişkili olarak tespit edilen değişkenler ve siber zorbalık üzerine çözüm önerileri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Bulgular

Bulgular bu araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen alt problemler ayrı ayrı cevaplandırılacak şekilde sunulmuştur. Bu bağlamda siber zorbalıkla ilgili faktörler (Bkz. Şekil 2) ve siber zorbalığın çözümünde önerilen yöntemler (Bkz. Şekil 3) ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Siber Zorbalıkla İlişkili Değişkenler

Bu çalışmanın ilk araştırma sorusu “Siber zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalarda siber zorbalıkla ilişkili hangi değişkenler tespit edilmiştir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya yanıt bulmak üzere gerçekleştirilen alanyazın incelemesi sonucunda siber zorbalıkla ilgili olarak çok sayıda değişkenin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda “Cinsiyet, Gizlilik Hissi, Ahlaki Çözülme, Geleneksel Zorbalık, İnternet Kullanım Sıklığı, Ailesel İlişkiler, Siber Mağduriyet, Empati ve Algılanan Sosyal Destek” gibi değişkenlerin öne çıktığı anlaşılmaktadır.

Şekil 2. Siber Zorbalıkla İlişkili Değişkenler

Cinsiyet

Siber zorbalıkla ilgili olarak alanyazındaki çalışmaların büyük bir kısmı erkeklerin kadınlara göre daha sık bir biçimde siber zorbalık davranışlarında bulunduğunu göstermektedir. Tanrikulu ve Campbell (2015) sınıf düzeyi 5 ile 12 arasında değişen 500 katılımcıyla gerçekleştirdiği çalışmada, erkeklerin siber zorbalık seviyelerinin kız öğrencilerinkine göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Calvate vd. (2010) 1431 öğrenci ile yürüttüğü çalışmada erkeklerin siber zorbalıkla daha fazla iç içe olduğunu tespit etmiştir. Benzer sonuçlara ulaşılan farklı çalışmalar da bulunmaktadır (Arıcak & Özbay, 2016; Ayas & Horzum, 2012; Kokkinos, Antoniadou & Markos, 2014; Lee & Shin, 2017; Özden & İçelloğlu, 2014; Wong, Chan & Cheng, 2014). Bu bulgulardan farklı olarak ise, Horzum ve Ayas (2013) rehber öğretmenleriyle yürüttükleri çalışmalarında, kadınların siber zorbalık farkındalıklarının erkeklerinkinden daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Bununla birlikte cinsiyetin siber zorbalık üzerinde etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Antoniadou, Kokkinos & Markos, 2016; Ayas & Horzum, 2011; Balakrishnan, 2015; Çivilidağ & Cooper, 2013; Makri-Botsari & Karagianni, 2014). Özet olarak, cinsiyeti ele alan çalışmalara bakıldığında, 16 çalışmada cinsiyetin siber zorbalıkla ilişkili olduğu, 6 çalışmada ise bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Ayrıca genel olarak erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorba davranışlar sergilediği söylenebilir.

Gizlilik Hissi

Alanyazın taraması sonucunda, siber zorbalıkla gizlilik hissini ilişkili olduğu sonucuna varan birçok çalışmaya ulaşılmıştır. Bilindiği üzere siber zorbalık teknoloji kullanılarak yapılan bir zorbalık türüdür. Geleneksel zorbalığın aksine, siber zorba olan birey, zorbalık yapılan bireye fiziksel olarak yakın olmak durumunda değildir. Kullanılan teknolojiler sayesinde siber zorba olan kişi yakalanmayacağı düşüncesiyle zorba davranışlarını gizli olarak yapabilmektedir. Gizlilik durumu kişinin bu davranışlarını sergilemede daha cesur davranabilmesini beraberinde getirmektedir (Moore, Nakano, Enomoto & Suda, 2012). Dolayısıyla teknolojinin kişiye sağladığı gizlilik, siber zorbalığı artıran bir faktör olarak gösterilmektedir (Huang & Chou, 2010). Antoniadou, Kokkinos ve Markos (2016) 146 ilköğretim öğrencisi ile yaptığı çalışmada siber zorbalık ile gizlilik arasında 0.63 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Barlett ve Chamberlain

(2017) ise yaşları 11 ile 19 arasında değişen bireyler üzerinde yürüttüğü çalışmada siber zorbalık ile gizlilik arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir ($r=0.32$). Barlett (2015) de çalışmasında gizliliğin doğrudan siber zorbalık tutumunu, dolaylı olarak da siber zorbalık davranışlarını etkilediğini saptamıştır.

Ahlaki Çözülme

Siber zorbalıkla ilişkili faktörlerden bir diğeri de ahlaki çözülmektir (moral disengagement). Bandura (2002) ahlaki çözülmeye kavramını, bireylerin yaptıkları bazı davranışların yanlış olduğunu bilmelerine rağmen, bu davranışlarını kendi içlerinde bir mantığa oturtma çabası sonucunda suçluluk duygusundan sıyrılmaları ve bu davranışlarını kendilerince doğru kabul etmeleri olarak tanımlamıştır. Ahlaki çözülmeye faktörünü siber zorbalık bağlamında inceleyen ve aralarında anlamlı ilişki bulunan çeşitli çalışmalar mevcuttur. Örneğin Wang vd. (2016) 470 ortaöğretim düzeyindeki öğrenciyle gerçekleştirdiği çalışmada, yüksek seviyedeki ahlaki çözülmeye yüksek seviyede siber zorbalığa sebebiyet verdiğini bulgulamıştır. Pornari ve Wood (2010) 339 öğrenci ile yaptığı çalışmada ahlaki çözülmeye siber zorbalıkla anlamlı bir ilişkisinin olduğunu ve siber zorba bireylerde görülebilecek ortak bir özellik olduğunu belirtmiştir. Başka bir çalışmada ise ahlaki çözülmeye siber zorbalığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir (Bussey, Fitzpatrick & Raman, 2015; Robson & Witenberg, 2013).

Geleneksel Zorbalık

Zorbalık bireyler arasında kasti ve tekrarlı olarak yapılan şiddet içeren davranışlardır (Olweus, 1995). Zorbalık kavramı, siber zorbalık kavramının ortaya çıkması ile birlikte alanyazında geleneksel zorbalık olarak da ifade edilmeye başlanmıştır (Kowalski & Limber, 2013). Bu iki zorbalık türünü birlikte ele alan çalışmalara bakıldığında geleneksel zorbalığın bireyin siber zorba olmasında belirleyici bir değişken olduğu ifade edilmektedir (Hemphill vd., 2012; Raskouskas & Stoltz, 2007). Hemphill ve Heerde'nin (2014) 927 lise öğrencisi ile yürüttükleri çalışmada geleneksel zorbalığın siber zorbalığı anlamlı bir biçimde yordadığı bulunmuştur. Cappadocia, Craig ve Pepler (2013) 1972 ergen üzerinde yaptığı araştırmada geleneksel zorbalığın siber zorbalığın meydana gelmesinde bir risk faktörü olduğunu belirtmiştir. 10-18 yaş aralığındaki 5058 birey ile birlikte gerçekleştirilen geniş çaplı bir

çalışmada ise geleneksel zorbaların siber zorba olma olasılıklarının 4.6 kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Baldry, Farrington & Surrentino, 2016). Benzer bulgulara diğer birçok çalışmada da rastlanılmaktadır (Antoniadou, Kokkinos & Markos, 2016; Casas, Del Rey & Ortega-Ruiz, 2013; Wong, Chan & Cheng, 2014; You & Lim, 2016). Kubiszewski vd. (2015) ise bu iki zorbalık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını yaptıkları çalışmada belirtmiştir. Sonuç olarak, geleneksel zorbalık ile siber zorbalığı birlikte inceleyen çalışmaların büyük bir çoğunluğunda bu ikisi arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz ettikleri anlaşılmaktadır.

Geleneksel zorbalık başlığı altında incelenebilecek olan saldırganlık değişkeni ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ang, Huan ve Florell (2014) 757 ergen üzerinde yaptığı çalışmada saldırganlık ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki saptamıştır. You ve Lim (2016) de benzer olarak saldırganlığın siber zorbalarda görülen bir karakter özelliği olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Savage ve Tokunaga (2017) ise saldırganlığın söz ile yapılan boyutunu ele almış ve 201 lise öğrencisinden topladığı veriler sonucunda siber zorbalık ile anlamlı bir ilişki içinde olduğunu ifade etmiştir.

İnternet Kullanım Sıklığı

Bireyler siber zorbalıkla ilgili davranışlarını en sık olarak internet üzerinden gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle de interneti yoğun bir biçimde kullanan bireylerde siber zorbalığın görülme olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir (Erdur-Baker, 2010; Ybarra & Mitchell, 2004). İnternet kullanım sıklığının bir değişken olarak incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Park, Na ve Kim (2014) yaşları 12-15 aralığındaki 1200 kişi ile yaptığı çalışmada interneti sıklıkla kullanan bireylerin siber zorba davranışlarında bulunma olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Lee ve Shin (2017) 4000 öğrenciden topladığı verilerin analizi sonucunda, sohbet ve sosyal medya araçları ile fazla zaman harcamanın siber zorbalıkla anlamlı ilişkisi olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmalara ek olarak, alanyazında internet kullanım sıklığı ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna erişen başka çalışmalar da bulunmaktadır (Arıcak & Özbay, 2016; Balakrishnan, 2015; Eroğlu vd., 2015; Kokkinos, Antoniadou & Markos, 2014; Peker, 2015; You & Lim, 2016).

Ailesel İlişkiler

Bireylerin ailesel ilişkileri, ebeveynleri ile aralarındaki duygusal bağları ve onlardan aldıkları desteğin düzeyi siber zorbalık üzerinde belirleyici olabilen bir başka faktördür (Ybarra & Mitchell, 2004). Hemphill ve Heerde (2014) 927 lise öğrencisi ile siber zorbalığın belirleyicileri üzerine yaptıkları çalışmada, aile yönetiminin zayıf olmasının siber zorbalığı negatif yönde anlamlı olarak yordadığını belirlemiştir. Fanti, Demetriou ve Hawa (2012) yaşları 11 ile 14 arasında değişen ergenlerle gerçekleştirdiği boylamsal çalışmada, iyi düzeyde aile desteği alan ergenlerin daha az siber zorba davranışlarda bulduklarını raporlamıştır. Chang vd. de (2015) benzer bir araştırmada siber zorbalık ile ebeveynlere karşı duyulan duygusal yakınlık arasında negatif bir ilişki olduğunu saptamıştır. Bir başka çalışmada ise otoriter ve ihmalkâr davranan ebeveynlere sahip olan çocuklarda siber zorbalık eğiliminin daha fazla olduğu bulgulanmıştır (Makri-Botsari & Karagianni, 2014).

Bunların yanı sıra çocukların teknoloji kullanımlarında ebeveyn kontrolünün de siber zorbalığı etkileyen etmenlerden olduğu belirtilmektedir. Bununla ilgili olarak yapılan araştırmalarda, çocukların teknolojiyi kullanmalarında ebeveynlerin kontrolcü davranmalarının siber zorbalıkla negatif bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir (Aoyama, Utsumi & Hasegawa, 2012; Palermi vd., 2017; Tabak & Köymen, 2014). Bu çalışmaların sonuçlarından hareketle ebeveyn desteği, ebeveyn kontrolü ve duygusal yakınlık gibi ailesel ilişkilerin olumlu bir zeminde olmasının siber zorba davranışları azaltacağı sonucu çıkarılabilir.

Siber Mağduriyet

Zorbalığın zorbalık yapan ve zorbalık yapılan taraf olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Siber zorbalıkta da durum bu şekildedir. Siber zorbalığın yapıldığı kişi alanyazında siber mağdur/kurban olarak ifade edilmektedir. Yapılan çalışmalarda siber mağduriyet ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Ak, Özdemir & Kuzucu, 2015; Kavuk, 2011). Diğer bir ifadeyle, siber mağdur olan kişi kendisinin gördüğü zararı başkasına da verme duygusunu taşıyabilme eğiliminde olabilmektedir (Bauman, Toomey & Walker, 2013). Brewer ve Kerslake (2015) 90 kişi ile yaptıkları çalışmada siber mağdur olma durumunun siber zorba olmanın bir yordayıcısı olduğunu ifade etmiştir. Wong, Chan ve Cheng de (2014) siber zorbalıkla ilgili bu iki durum arasında anlamlı bir

ilişki olduğunu yaptıkları araştırmada tespit etmiştir. Siber mağduriyet ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen ve anlamlı bir ilişki saptayan başka çalışmalar da bulunmaktadır (Balakrishnan, 2015; Baroncelli & Ciucci, 2014; Bauman, Toomey & Walker, 2013; Beckman, Hagquist & Hellström, 2013; Kokkinos, Antoniadou & Markos, 2014; Şahin, Aydın & Sarı, 2012).

Empati

Siber zorbalıkla bağlantılı olduğu düşünülen ve çalışmalarda da sıkça ele alınan faktörlerden birisi de empatidir. Empati tanım olarak bireyin kendisini bir başkasının yerine koyarak onun sahip olduğu duygu, düşünce, niyet gibi zihinsel süreçlerini anlama ve algılama yeteneğidir (Davis, 1983). Yapılan çalışmalarda empati ile zorbalık arasında bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir (Gini vd., 2007; Mitsopoulou & Giovazolias, 2015). Çalışmalarda düşük empatiye sahip olan bireylerin daha sık zorba davranışlarda buldukları belirtilmektedir (Topçu & Erdur-Baker, 2012). Çünkü düşük empati düzeyindeki bireyler karşıdaki kişiyi zorba davranışlara maruz bıraktığında, kişinin yaşayabileceği olumsuz duygu ve düşünceleri tahmin edememekte ve bu davranışlarından dolayı suçluluk hissi taşımamaktadırlar (Davis, 1983). Bu durum siber zorbalık için de geçerlidir. Bunun üzerine yapılan çalışmalarda empati düzeyinin siber zorbalığı belirleyici bir etkisinin olduğu vurgulanmaktadır. Casas, Del Rey ve Ortega-Ruiz (2013) 893 öğrenci ile yaptığı araştırmada düşük empati düzeyinin yüksek siber zorbalık düzeyi ile anlamlı bir ilişki içinde olduğunu bildirmiştir. Brewer ve Kerslake (2015) 90 ergen birey ile yürüttüğü çalışmasında empatinin siber zorbalığın negatif yönde anlamlı bir yordayıcısı olduğunu ifade etmiştir. Farklı diğer çalışmalarda da empati ile siber zorbalık arasında negatif bir ilişki olduğu bulgulanmıştır (Antoniadou, Kokkinos & Markos, 2016; Del Rey vd., 2016; Doane, Pearson & Kelley, 2014; Errygers vd., 2016; Lee & Shin, 2017; Peker, Eroğlu & Ada, 2012; Wong, Chan & Cheng, 2014). Kokkinos, Antoniadou ve Markos (2014) ise bunlardan farklı olarak empatinin siber zorbalık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını belirtmiştir. Genel olarak bakıldığında, birçok çalışmada empatinin siber zorbalık bağlamında önemli bir değişken olduğunun vurgulandığı anlaşılmaktadır.

Algılanan Sosyal Destek

Algılanan sosyal destek kişinin sosyal çevresi tarafından sevildiği, önemsendiği ve değer verildiği algısına sahip olması olarak tanımlanmaktadır (Demaray & Malecki, 2003). Çeşitli araştırmalarda siber zorbalıkla algılanan sosyal destek arasında bir ilişki olduğu öne sürülmektedir (Batgün & Kılıç, 2011). Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyi arttıkça siber zorbalık seviyelerinin düşeceği yönündedir. Heiman, Olenik-Shemesh ve Eden (2015) 332 öğrenci ile gerçekleştirdiği çalışmada algılanan sosyal desteğin siber zorba veya siber mağdur olma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu belirtmiştir. Aktürk (2015) 443 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, algılanan sosyal desteğin siber zorbalık duyarlılığını güçlü bir biçimde yordadığını tespit etmiştir. Calvate vd. (2010) ise 1431 ergen bireyden edindikleri veriler sonucunda siber zorbalık ve algılanan sosyal destek arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptamıştır. Benzer bir sonuca Park, Na ve Kim (2014) de ulaşmış ve bu iki değişken arasında negatif bir ilişki belirlemiştir.

Siber Zorbalıkla İlgili Çözüm Önerileri

Bu çalışmanın ikinci araştırma sorusu "*Siber zorbalıkla başa çıkmada önerilen yöntemler nelerdir?*" şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya yanıt bulmak üzere gerçekleştirilen alanyazın incelemesi sonucunda siber zorbalıkla başa çıkmada bir dizi önlemin alınmasının önerildiği görülmektedir. Bu önlemlere bakıldığında "empati tabanlı müdahaleler, öfke kontrolü becerisi kazandırma, değerler eğitimi, siber zorbalık müdahale programlarını uygulama, medya kullanım eğitimleri verme, okul içi müdahalelerde bulunma ve aile içi müdahaleler ve destekler verme" gibi başlıklarla özetlenebilecek çözüm önerilerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3. Siber Zorbalıkla İlgili Çözüm Önerileri

Empati Tabanlı Müdahaleler

Geleneksel zorbalıkta olduğu gibi siber zorbalıkta da karşıdaki bireye zarar verme durumu söz konusudur. Bunun üstesinden gelebilmek için önerilen yöntemlerden birisi empati kullanımı ile ilgilidir. Bunun sebebi olarak empatinin karşıdakine zarar verici davranışları azaltması gösterilmektedir (Björkqvist, Österman & Kaukiainen, 2000; Brewer & Kerslake, 2015). Bir diğer ifadeyle empatinin şiddet içerikli davranışları ortadan kaldırmada etkili olması sebebiyle, siber zorbalığı azaltmada da etkili olabileceği belirtilmektedir (Wong, Chan & Cheng, 2014). Del Rey vd. (2016) bireyde empati yeteneğinin geliştirilmesine yönelik olarak durum çalışmaları, gazete makaleleri, siber mağdurların durumlarını yansıtan videolar gibi araçların etkili olabileceğini ifade etmektedir. Doane, Pearson ve Kelley (2014) ise siber zorba davranışlar sebebiyle bireylerde meydana gelen olumsuz durumların aktörler tarafından canlandırılması yoluyla empati duygusunun geliştirilmesi yolunu önermişlerdir. Bir başka çalışmada ise 722 lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen “Media Heroes” adının verildiği empati müdahalelerinin siber zorbalık üzerine etkisi boylamsal olarak araştırılmıştır (Schultze vd., 2016). Media Heroes programı temelde empati yeteneğinin geliştirilmesini amaçlayan ve bu şekilde siber zorba davranışlarını azaltmayı hedefleyen bir

programdır. Çalışma sonunda bu program dahilinde yapılan müdahalelerin öğrencilerin empati yeteneğini güçlendirdiği ve siber zorbalık düzeylerini azalttığı belirlenmiştir. Özet olarak, empatinin karşıdaki bireyin yaşadıklarını anlamaya ve hissetmeye çalışmakla ilgili olması ve karşıdaki bireyin yaşayabileceği zararları tahmin etmede etkili olması sebebiyle, siber zorbalıkla başa çıkmada büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Casas, Del Rey & Ortega-Ruiz, 2013; Lee & Shin, 2017; Topçu & Erdur-Baker, 2012).

Öfke Kontrolü

Siber zorbalığı engellemede önerilen stratejilerden birisi de bireylere öfke kontrolü becerilerini kazandırmaktır (Baroncelli & Ciucci, 2014; Batmaz & Ayas, 2013). Zorba davranışlarda bulunmada diğer farklı faktörler gibi öfkenin payı da bulunmaktadır (Sigfusdottir, Gudjonsson & Sigurdsson, 2010). Dolayısıyla öfke yönetimi konusunda bireylerin gelişimini sağlamanın siber zorbalığı azaltmada işe koşulabileceği düşünülmektedir. Den Hamer ve Konjin (2016) öfke yönetiminin negatif ve pozitif olarak yapılabileceğini ifade etmiştir. Negatif yönde yapılan öfke yönetimi, olumsuz bir olay sonucunda başkalarını suçlamak ve olay hakkında çok fazla düşünmeyi içerirken, pozitif olarak yapılan öfke yönetimi ise olayı kabullenmek, olaydan ders çıkarmak ve olumlu tarafları görmek olarak belirtilmiştir. Den Hamer ve Konjin (2016) tarafından yapılan araştırmada ise bireyleri öfkelerini negatif yönde yönetmeleri konusunda teşvik etmenin siber zorbalık düzeylerinde bir azalmayı beraberinde getirebileceği beyan edilmektedir. Bazı başka çalışmalarda ise siber zorba bireyler için öfke kontrolü eğitiminin kullanılabileceği ve bu bireylere öfkelerini daha uygun ve zararsız biçimde yansıtma konusunda yardımda bulunulabileceği ifade edilmektedir (Kokkinos, Antoniadou & Markos, 2014; Tanrikulu & Campbell, 2015).

Değerler Eğitimi

Siber zorbalığı önlemek için çeşitli araştırmacılar tarafından önerilen stratejilerden birisi değerler eğitimidir (Dilmaç & Aydoğan, 2010; Perren & Gutzwiller-Helfenfinger, 2012). Araştırmacılar sorumluluk, barışçı olma, hoşgörülü olma, saygı gibi insani değerlerin siber zorbalık davranışlarını azaltmada etkili olacağını belirtmektedirler. Bu konuda yapılan çalışmalarda sözü edilen insani değerlerin siber zorbalık eylemlerini yordama konusunda

anlamli bir değişken olduğu ve bu değerlerden yoksun olmanın siber zorbalık davranışlarını arttırma eğiliminde olduğu vurgulanmaktadır (Büyükyıldırım & Dilmaç, 2015; Dilmaç & Aydoğan, 2010; Dilmaç, Yurt, Aydın & Kaşarcı, 2016; Perren & Gutzwiller-Helfenfinger, 2012). Dolayısıyla bu değerlerin bireylere kazandırılması konusunda yapılacak müdahale programlarının işe koşulabileceği ifade edilebilmektedir. Nitekim Peker ve İskender (2015) siber zorbalık problemi yaşıyan bireylere yönelik insani değerler ile ilgili psiko-eğitim programı düzenlemiş ve bu programın etkililiğini sınıamışlardır. 9. ve 10. sınıf düzeyindeki 24 öğrenciyle gerçekleştirilen çalışmada öğrencilere sorumluluk duygusu, dostluk, dürüstlük, hoşgörü gibi insani değerler konusunda farkındalık kazandırılmaya çalışılmıştır. Çalışma sonunda programa katılan öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinde anlamlı bir düşüş gözlenmiştir.

Siber Zorbalık Müdahale Programları

Siber zorbalıkla mücadele etmede kullanılan geniş çaplı müdahale programları da bulunmaktadır. Bu programların temelinde geleneksel siber zorbalığı önleme amacı yatmaktadır. Gradinger vd. (2016) yaptıkları çalışmada "VISC" programının etkililiğini test etmişlerdir. VISC programı Avusturya ulusal strateji planının bileşenlerinden biri olup saldırgan davranışları ve zorbalığı engellemek ve sosyal iletişim becerilerini geliştirmek amacıyla başlatılmıştır. Programa 18 okul ve 103 sınıftan 2042 öğrenci katılım göstermiştir. Bir yıl boyunca süren program sürecinde zorbalık türleri, zorbalığı engellemede atılabilecek adımlar gibi bilgilendirici etkinlikler düzenlenmiştir. Programın geleneksel zorbalıkta olduğu gibi siber zorbalığı önlemede de etkili olacağı düşüncesi ile yapılan çalışmanın sonucunda, siber zorba ve geleneksel zorbalığın etkili ve tutarlı bir biçimde engellenebildiği görülmüştür. Ayrıca programın etkisini sürdürüp sürdüremediğini incelemek için de programın bitiminden 6 ay sonra sürdürülebilirlik analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda programın olumlu etkilerinin hala devam ettiği tespit edilmiştir.

Palladino, Nocentini ve Menesini (2016) ise "NoTrap!" programını çalışmalarında ele almışlardır. Bu programda eğitici olarak katılımcı akranları yer almaktadır. Program akran liderliği yaklaşımını (peer-led approach) benimsemiştir. Zorbalığı önlemede akran ilişkilerini geliştirmenin önemi üzerinde durulan bu programda, akranlar arası şiddet içermeyen ilişkilerin geliştirilmesi ve iyi bir sınıf ortamının sağlanması gibi yollarla siber zorbalıkla başa

çıkılmaya çalışılmıştır. Program iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada psikolog ve uzmanlar tarafından yönetilen program, ikinci aşamada akranlar tarafından yürütülmüştür. Her iki aşama hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamlarda sürdürülmüştür. Çevrimiçi ortamlarda web ortamı kullanılırken, çevrimdışı ortamlar yüzyüze etkileşim içinde devam etmiştir. Program genel olarak siber zorbalıkla ilgili risk faktörleri hakkında bilgi verme, siber zorbalık farkındalığı kazandırma ve siber zorbalıkla başa çıkma stratejilerine değinme üzerine temellendirilmiştir. 557 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada siber zorbalık düzeylerinin çalışmanın başına göre bir azalma gösterdiği ve çalışmadan 6 ay sonra da bu durumun kalıcılığını koruduğu saptanmıştır.

Del Rey, Casas ve Ortega (2016) ise “ConRed” isimli başka bir programı araştırmalarına dahil etmişlerdir. ConRed siber zorbalıkla mücadele etmede gerekli becerileri geliştirmeye yönelik bir programdır. Programa öğrenciler, aileler ve öğretmenler katılmaktadırlar. Yaşları 11 ile 19 arasında değişen 875 öğrenci ile yürütülen ve 3 ay süren çalışmanın sonucunda, siber zorba ve siber mağdurların siber zorbalığa yönelik ilgilerinin azaldığı belirlenmiştir.

Cross vd. (2016) çalışmalarında “The Cyber Friendly Schools” isimli bir programı test etmişlerdir. Bu program okul içinde düzenlenen ve siber zorbalığı engelleme amaçlı yürütülen bir programdır. Programın içeriğinde siber zorbalığı anlama ve baş etme stratejileri, arkadaş desteği ve ilişkilerini geliştirme, öğrencilerin duygusal gelişimleri gibi konular yer almaktadır. Araştırmanın sonucunda siber zorbalık ya da siber mağdurluk ile ilişkili olma oranlarında anlamlı olarak bir düşüş olduğu tespit edilmiştir.

Medya Kullanım Eğitimi

Siber zorbalık, özellikle internet ve cep telefonu üzerinden resim, ses, video gibi medya türlerinin kötü amaçla kullanılarak yapıldığı bir eylemdir. Bu sebeple bazı araştırmacılar medya kullanım eğitiminin siber zorbalığı önlemede etkili olabileceğini belirtmişlerdir (Den Hamer & Konjin, 2016; Festl, 2016). Öğretim programlarında öğrencilerin, medyayı sorumluluk bilinciyle ve düzgün amaçlarla kullanmayı ve zararlı tür medyaya maruz kalmanın bireyleri olumsuz olarak nasıl etkilediğini öğrenebilecekleri medya eğitimi derslerine yer verilmesi gerektiği çeşitli araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır (Den Hamer & Konjin, 2016; Lee & Shin, 2017). Bunun yanı sıra siber

zorbalığın yapılmasında sıkça kullanılan internet hakkında da uygun ve yasal kullanım üzerine bilgilendirici etkinliklerin yararlı olacağı ifade edilmektedir (Antoniadou, Kokkinos & Markos, 2016; Casas, Del Rey & Ortega-Ruiz, 2013; Kokkinos, Antoniadou & Markos, 2014).

Okul içi Müdahaleler

Alanyazında siber zorbalıkla mücadele etmede okul içi müdahalelerin de gerekli olduğu belirtilmektedir (Kärnä vd., 2011; Kowalski & Limber, 2013). Bazı araştırmalarda, okullarda bazı öğrencilerin geleneksel zorbalığa maruz kaldığını ve bu konuda mağduriyet yaşayan öğrencilerin karşılık vermek amacıyla daha kolay olması sebebiyle siber zorbalığa başvurabilecekleri ifade edilmektedir (Ak, Özdemir & Kuzucu, 2015; Baldry, Farrington & Sorrentino, 2016; You & Lim, 2016). Bu nedenle, zorbalığa maruz kalan bir öğrencinin siber zorbalığa başvurma olasılığını ortadan kaldırmak için, mağdur öğrencilere rehberlik servisi tarafından gerekli psikolojik ve sosyal desteğin sağlanması önem taşımaktadır (Huang & Chou, 2016). Buna ek olarak, internetteki riskler hakkında öğrencilerine daha nitelikli eğitim verebilmeleri için öğretmenlere de riskli internet kullanımı hakkında farkındalık kazanmalarına yönelik eğitimler sunulabilir (Yenilmez & Seferoğlu, 2013). Ayrıca siber zorbalıkla ilgili olarak öğretim programında olmayan bilgilendirici faaliyetlerin düzenlenmesi ve gerektiğinde disiplin kurullarınca olası durumlar için çeşitli adımların atılması da okul içinde siber zorbalığı önlemede önerilen (Patchin & Hinduja, 2010; Wong, Chan & Cheng, 2014) diğer hususlar olarak değerlendirilebilir.

Aile içi Müdahaleler

Çeşitli araştırmalarda ulaşılan sonuçlar, bireylerin aile içi ilişkilerinin siber zorbalığı etkileyebileceği şeklindedir (Fanti, Demetriou & Hawa, 2012; Hemphill & Heerde, 2014). Dolayısıyla siber zorbalığı önleme konusunda aile içi birtakım müdahalelerin gerekli olabileceği söylenebilir (Huang & Chou, 2010; Tabak & Köymen, 2014; Wright, 2017). Bu konuda yapılan araştırmalara bakıldığında duygusal ve teknoloji tabanlı aile müdahalelerinin olduğu görülmektedir. Brighi vd. (2012) ve Wong, Chan ve Cheng (2014) ebeveynlerin çocuklarıyla aralarındaki duygusal etkileşimlerini güçlendirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Teknoloji tabanlı müdahaleler ise araştırmalarda daha sıklıkla ele

alınmıştır. Ang (2015) teknoloji ile ilişkili olarak aile içi iki tür müdahaleden söz etmektedir. Bunlar aktif müdahale ve sınırlayıcı müdahale olarak adlandırılmaktadır. Aktif müdahalede ebeveynlerin çocuklarına zararlı ve yararlı internet içerikleri ve güvenli internet kullanımı hakkında açıklayıcı ve bilgilendirici konuşmalar yapması söz konusudur. Sınırlayıcı müdahale ise, internet kullanım saati gibi bir zaman diliminin ayrılmasını veya belirli sitelere erişim konusunda çocuklara sınırlamalar getirilmesini içermektedir. Bununla ilgili olarak yapılan bir çalışmada, aktif müdahalenin sınırlayıcı müdahaleye göre siber zorbalığı azaltmada daha etkili olduğu belirtilmiş ve bu bağlamda ailelerin çocuklarıyla riskli internet kullanım sonuçları ve bunlardan kendilerini nasıl korumaları gerektiği hakkında tartışmaları önerilmiştir (Liu, Ang & Lwin, 2013).

Aile içinde teknoloji tabanlı önlemler alma konusunda benzer birçok araştırmada, çocukların internet kullanımının ebeveynler tarafından takip edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Altundağ, 2016; Aoyama, Utsumi & Hasegawa, 2012; Faccio vd., 2014; You & Lim, 2016). Bu bağlamda ebeveynlere BİT kullanım becerisi kazandırmaya yönelik eğitimlerin verilmesi de önerilmektedir (Monks, Mahdavi & Rix, 2016; Sarı, 2016; Şahin, 2012).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Siber zorbalık çağımızın önemli sorunlarından birisi olmaya devam etmektedir. Bu sorunun çözümünde ise siber zorbalıkla bağlantılı olabilecek değişkenlerin bilinmesi önem taşımaktadır. Bu sebeple bu çalışmada siber zorbalıkla ilişkili güncel değişkenlerin tespit edilmesi amacıyla 2010-2017 yılları arasını kapsayan 77 makalenin analiz edilmesiyle bir alanyazın taraması yapılmıştır. Bu çalışma ile son yıllarda hangi değişkenlerin siber zorbalık düzeyi ile paralellik gösterdiği konusuna ışık tutulmuştur.

Tablo 1. Siber Zorbalıkla İlişkili Değişkenler ve Siber Zorbalığı Önlemeye Yönelik Çözüm Önerileri

Siber Zorbalıkla İlişkili Değişkenler	Siber Zorbalıkla İlgili Çözüm Önerileri
<ul style="list-style-type: none">• Cinsiyet• Gizlilik Hissi• Ahlaki Çözülme	<ul style="list-style-type: none">• Empati Tabanlı Müdahaleler• Öfke Kontrolü• Değerler Eğitimi

-
• Geleneksel Zorbalık	• Siber Zorbalık Müdahale Programları
• İnternet Kullanım Sıklığı	• Medya Kullanım Eğitimi
• Ailesel İlişkiler	• Okul içi Müdahaleler
• Siber Mağduriyet	• Aile içi Müdahaleler
• Empati	
• Algılanan Sosyal Destek	
-

Siber Zorbalıkla İlişkili Değişkenler

Makalelerin incelenmesi sonucunda günümüzde 9 farklı değişkenin siber zorbalıkla ilişkisini sürdürdüğü saptanmıştır. Değişkenlerden birisi “*cinsiyet*”tir. Çalışmaların büyük bir kısmı erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık içinde olduklarını göstermektedir. “*Gizlilik hissi*” siber zorbalığı tetikleyebilen diğer bir faktördür. Araştırmalarda gizliliğin zorbalığı yapan bireyler tarafından bir koruyucu olarak görüldüğü belirtilmektedir. Bireyin yaptığı yanlışları belli bir mantığa oturarak kendisini suçsuz görme çabası olarak tanımlanan “*ahlaki çözülme*” kavramı da siber zorbalık ile bağlantılı bir diğer değişkendir. Bunlara ek olarak geleneksel tarzda zorbalık içerisinde bulunan bireylerin siber zorba olma eğilimi taşıdıkları söylenebilir. “*İnternet kullanma sıklığı*” siber zorbalığı etkileyen diğer bir değişken olarak saptanmıştır. İnterneti kullanma süresi arttıkça bireyin kendisini siber zorba davranışlar içerisinde bulma olasılığı da artmaktadır. Bireylerin “*aile içi ebeveynleri ile sahip olduğu ilişkiler*” de siber zorbalık konusunda belirleyici olabilmektedir. Siber zorbalığa uğrayan bir kişinin intikam alma düşüncesi ile “*siber zorbalık yapma durumu*” da araştırmalarda rastlanan bir diğer durumdur. Çalışmalarda gözlenen en yaygın değişkenlerden birisi de “*empati*”dir. Empati düzeyinin düşük olmasının siber zorbalık düzeyinin yüksek olması anlamına geldiği unutulmamalıdır. Son olarak “*algılanan sosyal destek*” de günümüzde siber zorbalığı yordayabilen farklı bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siber Zorbalığı Önlemeye Yönelik Çözüm Önerileri

Siber zorbalıkla ilişkili değişkenlerin yanı sıra, bu çalışmada siber zorbalığı önlemede son yıllarda ne tür uygulamaların önerildiği de alanyazın taraması ile araştırılmıştır. Bunların en yaygın olanlarından birisi “*empati tabanlı müdahale*”lerdir. Empatinin siber zorbalıkla ilişkisinin yaygın olması, bireylerin empati yeteneğini geliştirmeyi amaçlayan programların ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Siber zorbalığın öfkeden kaynaklandığını

tespit eden ve bu yüzden kişilere “öfke kontrol becerisi” kazandırmayı öneren çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrıca hoşgörü, saygı, barışçı ve dost canlısı olma gibi insani değerlerin kazandırılması, bireylerin siber zorbalık davranışlarda bulunma eğiliminde iyileştirici rol oynamaktadır. Bunlara ek olarak, daha geniş çapta yürütülen “VISC”, “No Trap” ve “Conred” gibi “siber zorbalık müdahale programları” da günümüzde kullanılmaktadır. Ayrıca bireylere “internet ve medya kullanım eğitimi” verilmesi siber zorbalığı azaltmada etkili olabilecek türden çalışmalardır. “Okul içi müdahaleler” siber zorbalığı engellemede önerilen diğer bir yöntemdir. Okullarda siber zorbalıkla ilgili bilgilendirici etkinliklerin yapılması ve bunların müfredatta yer edinmesi önemli görülmektedir.

Son olarak “ebeveynlerin çocuklarına gerekli müdahalede ve kontrolde bulunması” önerilen başka bir yöntemdir. Bu bağlamda ebeveynlerin çocukları ile yakından ilgilenmeleri ve çocuklarının internet üzerindeki davranışlarını daha rahat ve etkili olarak kontrol edebilmeleri amacıyla ebeveynlere BİT yeterliklerinin kazandırılması önerilmektedir. Genel olarak siber zorbalığın medya kullanımı ile gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, medya ve internetin etik çerçeve dâhilinde kullanılması gerektiği, internette yapılan her davranışın kayıt altında tutulduğu, etik ihlallerde bulunduğu taktirde sadece mağdur için değil, zorba için de maddi-manevi zararların doğabileceği konusunda çocuk ve ailelere yönelik bilgilendirici eğitim programlarının düzenlenmesi önemli görülmektedir.

Özet olarak, siber zorbalık günümüzde engellenmesi gereken bir sorun olarak görülmektedir. Bu çalışma siber zorbalık ile ilişkili son yıllarda hangi tür değişkenlerin olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına dayanarak, bundan sonraki araştırmalarda siber zorbalığı önleme stratejilerinin geliştirilmesi sürecinde bu çalışmada ortaya konulan değişkenlerin veya kişilik özellikleri ve psikolojik özellikler gibi farklı değişkenlerin göz önünde bulundurulması önerilebilir.

Kaynakça

- Altundağ, Y. (2016). Lise öğrencilerinde sanal zorbalık ve problemleri internet kullanımı ilişkisi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 27-43.
- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016). Possible common correlates between bullying and cyber-bullying among adolescents. *Psicología Educativa*, 22(1), 27-38.
- Ak, Ş., Özdemir, Y., & Kuzucu, Y. (2015). Cybervictimization and cyberbullying: The mediating role of anger, don't anger me! *Computers in Human Behavior*, 49, 437-443.

- Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi, 26(1), 105-121.*
- Aktürk, A. O. (2015). Analysis of cyberbullying sensitivity levels of high school students and their perceived social support levels. *Interactive Technology and Smart Education, 12(1), 44-61.*
- Ang, R. P. (2015). Adolescent cyberbullying: A review of characteristics, prevention and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior, 25, 35-42.*
- Aoyama, I., Utsumi, S., & Hasegawa, M. (2012). Cyberbullying in Japan. Cyberbullying in the Global Playground: *Research from International Perspectives, 183-201.*
- Arıcak, O. T., & Özbay, A. (2016). Investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization, alexithymia and anger expression styles among adolescents. *Computers in Human Behavior, 55, 278-285.*
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior, 11(3), 253-261.*
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2011). Exploring the Teachers' Cyber Bullying Perception in terms of Various Variables. *International Online Journal of Educational Sciences, 3(2), 619-640.*
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online, 11(2), 369-380.*
- Balakrishnan, V. (2015). Cyberbullying among young adults in Malaysia: The roles of gender, age and Internet frequency. *Computers in Human Behavior, 46, 149-157.*
- Baldry, A. C., Farrington, D. P., & Sorrentino, A. (2015). "Am I at risk of cyberbullying"? A narrative review and conceptual framework for research on risk of cyberbullying and cybervictimization: The risk and needs assessment approach. *Aggression and Violent Behavior, 23, 36-51.*
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education, 31, 101-119.*
- Barlett, C. P. (2015). Predicting adolescent's cyberbullying behavior: A longitudinal risk analysis. *Journal of Adolescence, 41, 86-95.*
- Barlett, C. P., & Chamberlin, K. (2017). Examining cyberbullying across the lifespan. *Computers in Human Behavior, 71, 444-449.*
- Baroncelli, A., & Ciucci, E. (2014). Unique effects of different components of trait emotional intelligence in traditional bullying and cyberbullying. *Journal of Adolescence, 37(6), 807-815.*
- Batgün, A. D., & Kılıç, N. (2011). İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi, 26(67), 1-10.*

- Batmaz, M., & Ayas, T. (2013). İlköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. *Sakarya University Journal of Education*, 3(1), 43-53.
- Bauman, S., Toomey, R. B., & Walker, J. L. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of Adolescence*, 36(2), 341-350.
- Beale, A. V., & Hall, K. R. (2007). Cyberbullying: What school administrators (and parents) can do. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 81(1), 8-12.
- Beckman, L., Hagquist, C., & Hellström, L. (2013). Discrepant gender patterns for cyberbullying and traditional bullying—An analysis of Swedish adolescent data. *Computers in Human Behavior*, 29(5), 1896-1903.
- Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (2000). Social intelligence – empathy= aggression? *Aggression and Violent Behavior*, 5(2), 191-200.
- Brewer, G., & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 48, 255-260.
- Bussey, K., Fitzpatrick, S., & Raman, A. (2015). The role of moral disengagement and self-efficacy in cyberbullying. *Journal of School Violence*, 14(1), 30-46.
- Büyükyıldırım, İ. & Dilmaç, B. (2015). Siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 29, 7-40.
- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L., & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1128-1135.
- Cappadocia, M. C., Craig, W. M., & Pepler, D. (2013). Cyberbullying: prevalence, stability, and Risk Factors during adolescence. *Canadian Journal of School Psychology*, 28(2), 171-192.
- Casas, J. A., Del Rey, R., & Ortega-Ruiz, R. (2013). Bullying and cyberbullying: Convergent and divergent predictor variables. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 580-587.
- Chang, F. C., Chiu, C. H., Miao, N. F., Chen, P. H., Lee, C. M., Chiang, J. T., & Pan, Y. C. (2015). The relationship between parental mediation and Internet addiction among adolescents, and the association with cyberbullying and depression. *Comprehensive Psychiatry*, 57, 21-28.
- Cho, Y. K., & Yoo, J. W. (2016). Cyberbullying, internet and SNS usage types, and perceived social support: a comparison of different age groups. *Information, Communication & Society*, 1-18.
- Cross, D., Shaw, T., Hearn, L., Epstein, M., Monks, H., Lester, L., & Thomas, L. (2009). Australian covert bullying prevalence study.
- Cross, D., Shaw, T., Hadwen, K., Cardoso, P., Slee, P., Roberts, C., & Barnes, A. (2016). Longitudinal impact of the Cyber Friendly Schools program on adolescents' cyberbullying behavior. *Aggressive Behavior*, 42(2), 166-180.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık ve internet saldırganlığı durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. 25. *Ulusal*

Eğitim Bilimleri Kongresi (UEBK 2016) Bildiri Özetleri Kitabı, 27-28. İstanbul Kültür Üniversitesi, Ulusal Eğitim Dernekleri Platformu-ULED ve Pegem Akademi, 21-24 Nisan 2016, Antalya.

- Çetin, B., Yaman, E., & Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers & Education, 57(4), 2261-2271.*
- Çivilidağ, A., & Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science, 6(1), 497-511.*
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology, 44(1), 113-126.*
- Del Rey, R., Lazuras, L., Casas, J. A., Barkoukis, V., Ortega-Ruiz, R., & Tsorbatzoudis, H. (2016). Does empathy predict (cyber) bullying perpetration, and how do age, gender and nationality affect this relationship? *Learning and Individual Differences, 45, 275-281.*
- Demaray, M. K., & Malecki, C. K. (2003). Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies, and bully/victims in an urban middle school. *School Psychology Review, 32(3), 471-490.*
- Demir, Ö., & Seferoğlu, S. S. (2016). Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylaklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 2(4), 1-17.*
- Den Hamer, A. H., & Konijn, E. A. (2016). Can emotion regulation serve as a tool in combating cyberbullying? *Personality and Individual Differences, 102, 1-6.*
- Dilmaç, B., & Aydoğan, D. (2010). Values as a predictor of cyber-bullying among secondary school students. *International Journal of Social Sciences, 5(3), 185-188.*
- Dilmaç, B., Yurt, E., Aydın, M., & Kaşarcı, İ. (2016). Predictive relationship between humane values of adolescents cyberbullying and cyberbullying sensibility. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 14(38), 3-22.*
- Doane, A. N., Pearson, M. R., & Kelley, M. L. (2014). Predictors of cyberbullying perpetration among college students: An application of the theory of reasoned action. *Computers in Human Behavior, 36, 154-162.*
- Durak, H., & Seferoğlu, S. S. (2016). Siber zorbalık: Eski bir toplumsal sorunla ilgili yeni tanımlamalar, bakışlar, değerlendirmeler. A. G. Baran & M. Çakır (Ed.), içinde *İnterdisipliner yaklaşımla gençliğin umudu toplumun beklentileri* (ss. 167-187). Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society, 12(1), 109-125.*
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., & Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 40(177), 93-107.*
- Erreygers, S., Pabian, S., Vandebosch, H., & Baillien, E. (2016). Helping behavior among adolescent bystanders of cyberbullying: The role of impulsivity. *Learning and Individual Differences, 48, 61-67.*

- Fanti, K. A., Demetriou, A. G., & Hawa, V. V. (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 168-181.
- Faccio, E., Iudici, A., Costa, N., & Belloni, E. (2014). Cyberbullying and interventions programs in school and clinical setting. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 122, 500-505.
- Festl, R. (2016). Perpetrators on the internet: Analyzing individual and structural explanation factors of cyberbullying in school context. *Computers in Human Behavior*, 59, 237-248.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B., & Altoè, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior*, 33(5), 467-476.
- Gradinger, P., Yanagida, T., Strohmeier, D., & Spiel, C. (2016). Effectiveness and sustainability of the ViSC Social Competence Program to prevent cyberbullying and cyber-victimization: Class and individual level moderators. *Aggressive Behavior*, 42(2), 181-193.
- Heiman, T., Olenik-Shemesh, D., & Eden, S. (2015). Cyberbullying involvement among students with ADHD: relation to loneliness, self-efficacy and social support. *European Journal of Special Needs Education*, 30(1), 15-29.
- Hemphill, S. A., Kotevski, A., Tollit, M., Smith, R., Herrenkohl, T. I., Toumbourou, J. W., & Catalano, R. F. (2012). Longitudinal predictors of cyber and traditional bullying perpetration in Australian secondary school students. *Journal of Adolescent Health*, 51(1), 59-65.
- Hemphill, S. A., & Heerde, J. A. (2014). Adolescent predictors of young adult cyberbullying perpetration and victimization among Australian youth. *Journal of Adolescent Health*, 55(4), 580-587.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129-156.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2011). Cyberbullying: A review of the legal issues facing educators. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55(2), 71-78.
- Hoff, D. L., & Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, effects, and remedies. *Journal of Educational Administration*, 47(5), 652-665.
- Horzum, M. B., & Ayas, T. (2013). Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 195-205.
- Horzum, M. B., & Ayas, T. (2014). Orta öğretim öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorba ve sanal mağdur düzeylerinin yordanması. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 21-36.
- Huang, Y. Y., & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1581-1590.

- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A., & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa antibullying program: Grades 4–6. *Child Development, 82*(1), 311-330.
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kavuk, M., & Keser, H. (2016). İlköğretim okullarında siber zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(3), 520-535.
- Keser, H., & Kavuk, M. (2015). Okulda siber zorbalık farkındalık anketinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 23*(1), 17-30.
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology, 35*(3), 204-214.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health, 53*(1), 13-20.
- Kubiszewski, V., Fontaine, R., Potard, C., & Auzoult, L. (2015). Does cyberbullying overlap with school bullying when taking modality of involvement into account? *Computers in Human Behavior, 43*, 49-57.
- Lee, C., & Shin, N. (2017). Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. *Computers in Human Behavior, 68*, 352-358.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior, 23*(4), 1777-1791.
- Liu, C., Ang, R. P., & Lwin, M. O. (2013). Cognitive, personality, and social factors associated with adolescents' online personal information disclosure. *Journal of Adolescence, 36*(4), 629-638.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2010). Risks and safety on the internet: the perspective of European children: key findings from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries.
- Makri-Botsari, E., & Karagianni, G. (2014). Cyberbullying in Greek adolescents: The role of parents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 116*, 3241-3253.
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., & Solomon, S. (2010). Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry, 80*(3), 362-374.
- Mitsopoulou, E., & Giovazolias, T. (2015). Personality traits, empathy and bullying behavior: A meta-analytic approach. *Aggression and Violent Behavior, 21*, 61-72.
- Monks, C. P., Mahdavi, J., & Rix, K. (2016). The emergence of cyberbullying in childhood: Parent and teacher perspectives. *Psicología Educativa, 22*(1), 39-48.
- Moore, M. J., Nakano, T., Enomoto, A., & Suda, T. (2012). Anonymity and roles associated with aggressive posts in an online forum. *Computers in Human Behavior, 28*(3), 861-867.

- Olweus, D. (1995). *Bullying at school: What we know and what we can do*. 1993. *Malden: Blackwell Publishing Google Scholar*.
- Olweus, D., & Breivik, K. (2014). Plight of victims of school bullying: The opposite of well-being. In A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes & J. E. Korbin (Eds.), *Handbook of Child Well-Being* (pp. 2593-2616), Springer Netherlands.
- Olweus, D., Limber, S., & Mahalic, S. F. (1999). *Bullying prevention program*. Center for the Study and Prevention of Violence, Institute of Behavioral Science, University of Colorado at Boulder.
- Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 605-626.
- Özden, M. S., & İçellioğlu, S. (2014). The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 4379-4383.
- Palermi, A. L., Servidio, R., Bartolo, M. G., & Costabile, A. (2017). Cyberbullying and self-esteem: An Italian study. *Computers in Human Behavior*, 69, 136-141.
- Palladino, B. E., Nocentini, A., & Menesini, E. (2016). Evidence-based intervention against bullying and cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! program in two independent trials. *Aggressive Behavior*, 42(2), 194-206.
- Park, S., Na, E. Y., & Kim, E. M. (2014). The relationship between online activities, netiquette and cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 42, 74-81.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Peker, A. (2015). Analyzing the risk factors predicting the cyberbullying status of secondary school students. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 57-75.
- Peker, A., Eroğlu, Y., & Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 185-206.
- Perren, S., & Gutzwiller-Helfenfinger, E. (2012). Cyberbullying and traditional bullying in adolescence: Differential roles of moral disengagement, moral emotions, and moral values. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 195-209.
- Peker, A., & İskender, M. (2015). İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının siber zorbalık üzerine etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11-22.
- Pornari, C. D., & Wood, J. (2010). Peer and cyber aggression in secondary school students: The role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior*, 36(2), 81-94.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43(3), 564-575.

- Robson, C., & Witenberg, R. T. (2013). The influence of moral disengagement, morally based self-esteem, age, and gender on traditional bullying and cyberbullying. *Journal of School Violence, 12*(2), 211-231.
- Sarı, S. V. (2016). Was it just joke? Cyberbullying perpetrations and their styles of humor. *Computers in Human Behavior, 54*, 555-559.
- Savage, M. W., & Tokunaga, R. S. (2017). Moving toward a theory: Testing an integrated model of cyberbullying perpetration, aggression, social skills, and Internet self-efficacy. *Computers in Human Behavior, 71*, 353-361.
- Schultze-Krumbholz, A., Schultze, M., Zagorscak, P., Wölfer, R., & Scheithauer, H. (2016). Feeling cybervictims' pain—The effect of empathy training on cyberbullying. *Aggressive Behavior, 42*(2), 147-156.
- Sigfusdottir, I. D., Gudjonsson, G. H., & Sigurdsson, J. F. (2010). Bullying and delinquency. The mediating role of anger. *Personality and Individual Differences, 48*(4), 391-396.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*(4), 376-385.
- Şahin, M. (2012). The relationship between the cyberbullying/cybervictimization and loneliness among adolescents. *Children and Youth Services Review, 34*(4), 834-837.
- Şahin, M., Aydın, B., & Sarı, S. V. (2012). Cyberbullying, cyber victimization and psychological symptoms: a study in adolescents. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41*(1), 53-59.
- Tabak, F. S., & Köymen, Ü. (2014). Student experiences with cyberbullying in northern Cyprus. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 116*, 5200-5209.
- Tanrikulu, I., & Campbell, M. (2015). Correlates of traditional bullying and cyberbullying perpetration among Australian students. *Children and Youth Services Review, 55*, 138-146.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior, 26*(3), 277-287.
- Topçu, Ç. (2014). *Modeling the relationships among coping strategies, emotion regulation, rumination, and perceived social support in victims of cyber and traditional bullying*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Topcu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2012). Affective and cognitive empathy as mediators of gender differences in cyber and traditional bullying. *School Psychology International, 33*(5), 550-561.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior, 11*(4), 499-503.
- Wang, X., Lei, L., Liu, D., & Hu, H. (2016). Moderating effects of moral reasoning and gender on the relation between moral disengagement and cyberbullying in adolescents. *Personality and Individual Differences, 98*, 244-249.

- Watts, L. K., Wagner, J., Velasquez, B., & Behrens, P. I. (2017). Cyberbullying in higher education: A literature review. *Computers in Human Behavior*, 69, 268-274.
- Wolak, J., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 51-58.
- Wong, D. S., Chan, H. C. O., & Cheng, C. H. (2014). Cyberbullying perpetration and victimization among adolescents in Hong Kong. *Children and Youth Services Review*, 36, 133-140.
- Wright, M. F. (2017). Parental mediation, cyberbullying, and cybertrouling: The role of gender. *Computers in Human Behavior*, 71, 189-195.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 42-50.
- Yenilmez, Y., & Seferoglu, S. S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 420-432.
- You, S., & Lim, S. A. (2016). Longitudinal predictors of cyberbullying perpetration: Evidence from Korean middle school students. *Personality and Individual Differences*, 89, 172-176.

EK 1: Alanyazın Taraması Kapsamında İncelenen Çalışmalar

- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016). Possible common correlates between bullying and cyber-bullying among adolescents. *Psicología Educativa*, 22(1), 27-38.
- Ak, Ş., Özdemir, Y., & Kuzucu, Y. (2015). Cybervictimization and cyberbullying: The mediating role of anger, don't anger me! *Computers in Human Behavior*, 49, 437-443.
- Aktürk, A. O. (2015). Analysis of cyberbullying sensitivity levels of high school students and their perceived social support levels. *Interactive Technology and Smart Education*, 12(1), 44-61.
- Altundağ, Y. (2016). Lise öğrencilerinde sanal zorbalık ve problemlili internet kullanımı ilişkisi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 27-43.
- Ang, R. P. (2015). Adolescent cyberbullying: A review of characteristics, prevention and intervention strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 25, 35-42.
- Aoyama, I., Utsumi, S., & Hasegawa, M. (2012). Cyberbullying in Japan. Cyberbullying in the Global Playground: *Research from International Perspectives*, 183-201.
- Arıca, O. T., & Özbay, A. (2016). Investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization, alexithymia and anger expression styles among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 55, 278-285.

- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2011). Exploring the Teachers' Cyber Bullying Perception in terms of Various Variables. *International Online Journal of Educational Sciences, 3(2)*, 619-640.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online, 11(2)*, 369-380.
- Balakrishnan, V. (2015). Cyberbullying among young adults in Malaysia: The roles of gender, age and Internet frequency. *Computers in Human Behavior, 46*, 149-157.
- Baldry, A. C., Farrington, D. P., & Sorrentino, A. (2016). Cyberbullying in youth: A pattern of disruptive behaviour. *Psicología Educativa, 22(1)*, 19-26.
- Barlett, C. P. (2015). Predicting adolescent's cyberbullying behavior: A longitudinal risk analysis. *Journal of Adolescence, 41*, 86-95.
- Barlett, C. P., & Chamberlin, K. (2017). Examining cyberbullying across the lifespan. *Computers in Human Behavior, 71*, 444-449.
- Baroncelli, A., & Ciucci, E. (2014). Unique effects of different components of trait emotional intelligence in traditional bullying and cyberbullying. *Journal of Adolescence, 37(6)*, 807-815.
- Batmaz, M., & Ayas, T. (2013). İlköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. *Sakarya University Journal of Education, 3(1)*, 43-53.
- Bauman, S., Toomey, R. B., & Walker, J. L. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of Adolescence, 36(2)*, 341-350.
- Beckman, L., Hagquist, C., & Hellström, L. (2013). Discrepant gender patterns for cyberbullying and traditional bullying—An analysis of Swedish adolescent data. *Computers in Human Behavior, 29(5)*, 1896-1903.
- Beyazit, U., Şimşek, Ş., & Ayhan, A. B. (2017). An examination of the predictive factors of cyberbullying in adolescents. *Social Behavior and Personality, 45(9)*, 1511-1522.
- Brewer, G., & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior, 48*, 255-260.
- Brighi, A., Guarini, A., Melotti, G., Galli, S., & Genta, M. L. (2012). Predictors of victimisation across direct bullying, indirect bullying and cyberbullying. *Emotional and Behavioural Difficulties, 17(3-4)*, 375-388.
- Bussey, K., Fitzpatrick, S., & Raman, A. (2015). The role of moral disengagement and self-efficacy in cyberbullying. *Journal of School Violence, 14(1)*, 30-46.
- Büyükyıldırım, İ. & Dilmaç, B. (2015). Siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi, 29*, 7-40.
- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L., & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior, 26(5)*, 1128-1135.

- Cappadocia, M. C., Craig, W. M., & Pepler, D. (2013). Cyberbullying: prevalence, stability, and Risk Factors during adolescence. *Canadian Journal of School Psychology, 28*(2), 171-192.
- Casas, J. A., Del Rey, R., & Ortega-Ruiz, R. (2013). Bullying and cyberbullying: Convergent and divergent predictor variables. *Computers in Human Behavior, 29*(3), 580-587.
- Chang, F. C., Chiu, C. H., Miao, N. F., Chen, P. H., Lee, C. M., Chiang, J. T., & Pan, Y. C. (2015). The relationship between parental mediation and Internet addiction among adolescents, and the association with cyberbullying and depression. *Comprehensive Psychiatry, 57*, 21-28.
- Cross, D., Shaw, T., Hadwen, K., Cardoso, P., Slee, P., Roberts, C., & Barnes, A. (2016). Longitudinal impact of the Cyber Friendly Schools program on adolescents' cyberbullying behavior. *Aggressive Behavior, 42*(2), 166-180.
- Çivilidağ, A., & Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science, 6*(1), 497-511.
- Del Rey, R., Lazuras, L., Casas, J. A., Barkoukis, V., Ortega-Ruiz, R., & Tsorbatzoudis, H. (2016). Does empathy predict (cyber) bullying perpetration, and how do age, gender and nationality affect this relationship? *Learning and Individual Differences, 45*, 275-281.
- Den Hamer, A. H., & Konijn, E. A. (2016). Can emotion regulation serve as a tool in combating cyberbullying? *Personality and Individual Differences, 102*, 1-6.
- Dilmaç, B., & Aydoğan, D. (2010). Values as a predictor of cyber-bullying among secondary school students. *International Journal of Social Sciences, 5*(3), 185-188.
- Dilmaç, B., Yurt, E., Aydın, M., & Kaşarçı, İ. (2016). Predictive relationship between humane values of adolescents cyberbullying and cyberbullying sensibility. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 14*(38), 3-22.
- Doane, A. N., Pearson, M. R., & Kelley, M. L. (2014). Predictors of cyberbullying perpetration among college students: An application of the theory of reasoned action. *Computers in Human Behavior, 36*, 154-162.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., & Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 40*(177), 93-107.
- Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). Aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve siber mağduriyet: Yapisal eşitlik modeliyle bir inceleme. *Akademik Bakış Dergisi, 27*(1), 1-15.
- Erreygers, S., Pabian, S., Vandebosch, H., & Baillien, E. (2016). Helping behavior among adolescent bystanders of cyberbullying: The role of impulsivity. *Learning and Individual Differences, 48*, 61-67.
- Faccio, E., Iudici, A., Costa, N., & Belloni, E. (2014). Cyberbullying and interventions programs in school and clinical setting. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 122*, 500-505.
- Fanti, K. A., Demetriou, A. G., & Hawa, V. V. (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology, 9*(2), 168-181.

- Festl, R. (2016). Perpetrators on the internet: Analyzing individual and structural explanation factors of cyberbullying in school context. *Computers in Human Behavior, 59*, 237-248.
- Gradinger, P., Yanagida, T., Strohmeier, D., & Spiel, C. (2016). Effectiveness and sustainability of the ViSC Social Competence Program to prevent cyberbullying and cyber-victimization: Class and individual level moderators. *Aggressive Behavior, 42*(2), 181-193.
- Hemphill, S. A., Kotevski, A., Tollit, M., Smith, R., Herrenkohl, T. I., Toumbourou, J. W., & Catalano, R. F. (2012). Longitudinal predictors of cyber and traditional bullying perpetration in Australian secondary school students. *Journal of Adolescent Health, 51*(1), 59-65.
- Hemphill, S. A., & Heerde, J. A. (2014). Adolescent predictors of young adult cyberbullying perpetration and victimization among Australian youth. *Journal of Adolescent Health, 55*(4), 580-587.
- Horzum, M. B., & Ayas, T. (2013). Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(3), 195-205.
- Huang, Y. Y., & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior, 26*(6), 1581-1590.
- Kağan, K., & Ciminli, A. (2016). Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin cinsiyet, sınıf, okul değişkenleri ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 3*(2), 14-34.
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A., & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa antibullying program: Grades 4–6. *Child Development, 82*(1), 311-330.
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology, 35*(3), 204-214.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health, 53*(1), 13-20.
- Kubiszewski, V., Fontaine, R., Potard, C., & Auzoult, L. (2015). Does cyberbullying overlap with school bullying when taking modality of involvement into account? *Computers in Human Behavior, 43*, 49-57.
- Lee, C., & Shin, N. (2017). Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. *Computers in Human Behavior, 68*, 352-358.
- Liu, C., Ang, R. P., & Lwin, M. O. (2013). Cognitive, personality, and social factors associated with adolescents' online personal information disclosure. *Journal of Adolescence, 36*(4), 629-638.
- Makri-Botsari, E., & Karagianni, G. (2014). Cyberbullying in Greek adolescents: The role of parents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 116*, 3241-3253.
- Monks, C. P., Mahdavi, J., & Rix, K. (2016). The emergence of cyberbullying in childhood: Parent and teacher perspectives. *Psicología Educativa, 22*(1), 39-48.

- Özden, M. S., & İçelloğlu, S. (2014). The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 4379-4383.
- Palermi, A. L., Servidio, R., Bartolo, M. G., & Costabile, A. (2017). Cyberbullying and self-esteem: An Italian study. *Computers in Human Behavior*, 69, 136-141.
- Palladino, B. E., Nocentini, A., & Menesini, E. (2016). Evidence-based intervention against bullying and cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! program in two independent trials. *Aggressive Behavior*, 42(2), 194-206.
- Pamuk, M., & Bavlı, B. (2013). Ergenlerin sanal zorbalıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 321-338.
- Park, S., Na, E. Y., & Kim, E. M. (2014). The relationship between online activities, netiquette and cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 42, 74-81.
- Peker, A. (2015). Analyzing the risk factors predicting the cyberbullying status of secondary school students. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 57-75.
- Peker, A., Eroğlu, Y., & Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 185-206.
- Peker, A., & İskender, M. (2015). İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının siber zorbalık üzerine etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11-22.
- Perren, S., & Gutzwiller-Helfenfinger, E. (2012). Cyberbullying and traditional bullying in adolescence: Differential roles of moral disengagement, moral emotions, and moral values. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 195-209.
- Polat, Z. D., & Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 5(1), 115-132.
- Pornari, C. D., & Wood, J. (2010). Peer and cyber aggression in secondary school students: The role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior*, 36(2), 81-94.
- Robson, C., & Witenberg, R. T. (2013). The influence of moral disengagement, morally based self-esteem, age, and gender on traditional bullying and cyberbullying. *Journal of School Violence*, 12(2), 211-231.
- Sarı, S. V. (2016). Was it just joke? Cyberbullying perpetrations and their styles of humor. *Computers in Human Behavior*, 54, 555-559.
- Savage, M. W., & Tokunaga, R. S. (2017). Moving toward a theory: Testing an integrated model of cyberbullying perpetration, aggression, social skills, and Internet self-efficacy. *Computers in Human Behavior*, 71, 353-361.
- Schultze-Krumbholz, A., Schultze, M., Zagorscak, P., Wölfer, R., & Scheithauer, H. (2016). Feeling cybervictims' pain—The effect of empathy training on cyberbullying. *Aggressive Behavior*, 42(2), 147-156.
- Şahin, M. (2012). The relationship between the cyberbullying/cybervictimization and loneliness among adolescents. *Children and Youth Services Review*, 34(4), 834-837.

- Şahin, M., Aydın, B., & Sarı, S. V. (2012). Cyberbullying, cyber victimization and psychological symptoms: a study in adolescents. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41(1)*, 53-59.
- Tabak, F. S., & Köymen, Ü. (2014). Student experiences with cyberbullying in northern Cyprus. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 116*, 5200-5209.
- Tanrikulu, T. (2015). Cyberbullying and basic needs: A predictive study within the framework of choice theory. *Anthropologist, 20(3)*, 573-583.
- Tanrikulu, I., & Campbell, M. (2015). Correlates of traditional bullying and cyberbullying perpetration among Australian students. *Children and Youth Services Review, 55*, 138-146.
- Wang, X., Lei, L., Liu, D., & Hu, H. (2016). Moderating effects of moral reasoning and gender on the relation between moral disengagement and cyberbullying in adolescents. *Personality and Individual Differences, 98*, 244-249.
- Wong, D. S., Chan, H. C. O., & Cheng, C. H. (2014). Cyberbullying perpetration and victimization among adolescents in Hong Kong. *Children and Youth Services Review, 36*, 133-140.
- Wright, M. F. (2017). Parental mediation, cyberbullying, and cybertrolling: The role of gender. *Computers in Human Behavior, 71*, 189-195.
- You, S., & Lim, S. A. (2016). Longitudinal predictors of cyberbullying perpetration: Evidence from Korean middle school students. *Personality and Individual Differences, 89*, 172-176.

Summary

Introduction: One of the social problems that currently exist in many countries is the violent behavior of individuals (Calvete et al., 2010). This is referred to as "traditional bullying" in studies conducted in the literature (Cho & Yoo, 2016). Olweus, Limber and Mahalic (1999) define traditional bullying as repetitive aggressive behaviors involving imbalance of power to harm the other individuals. In the past, bullying has been classified as physical, verbal, direct or indirect (Smith et al., 2008). However, technological developments that have taken place in recent years have brought a different type of bullying called "cyberbullying" (Akbaba & Eroğlu, 2013, Topçu, 2014). Cyberbullying can be defined as the intentional act of harassing people by using technology. Research reveals that this new type of bullying leads to various physical and psychological disturbances on individuals (Heiman, Olenik-Shemesh & Eden, 2015; Smith et al., 2008). For this reason, it can be said that various steps must be taken in order to cope with this problem in social life.

Purpose: In this research, by investigating the studies conducted in the context of cyberbullying, it was aimed to reveal the factors determined to be related to cyberbullying and to include the suggested coping strategies for cyberbullying.

Method: This research is a literature review study, in which the document analysis technique was applied during the collection of data. In this study, the literature review was conducted to determine the factors associated with cyberbullying and to determine the ways of coping with this problem.

Data Collection Tools: In this study, an article review form developed by the researchers was used as a data collection tool. In this form, the name and the year of each article were coded and the variables and suggestions for solutions on cyberbullying discussed in the articles are provided.

Data Analysis: 77 articles were analyzed with the aim of finding answers to each research questions. Each article's purpose, sample, variables determined to be related to cyberbullying, and suggestions for solution on cyberbullying were examined in detail.

Results: Results indicated that gender, anonymity, moral disengagement, traditional bullying, frequency of internet use, family relations, cyber victimization, empathy and perceived social support were found to be the factors associated to cyberbullying. Results also revealed that studies suggest empathy-based interventions, anger management, values-oriented trainings, cyberbullying intervention programs, media literacy, in-school interventions and family interventions for coping with cyberbullying problem.

Discussion and Conclusions: Cyberbullying is one of the problems of today's society. For the solution of this problem, it is important to know the variables that may be related to cyberbullying. Therefore, in order to determine the current variables related to cyberbullying, a literature review was conducted by analyzing 77 articles covering 2010-2017. Gender, anonymity, moral disengagement, traditional bullying, frequency of internet use, family relations, cyber victimization, empathy and perceived social support were found to be the factors related to cyberbullying. Moreover, in the studies, empathy-based interventions, anger management, values-oriented trainings, cyberbullying intervention programs, media literacy, in-school interventions and family interventions were suggested to be implemented for coping with cyberbullying. As a result, based on the findings of this research, it is suggested that future studies could develop strategies to prevent cyberbullying taking into consideration the variables found in this study, and also recommended future work be directed towards different variables than those found in this study.